

Η ΓΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΓΡΑΦΗΝ

Υ Π Ο

ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΠ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ

Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

Προέδρου τοῦ Τμήματος Θεολογίας

Πρόλογος

Ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, εἰς τὴν περίφημον ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου ὁμιλίαν του (Πράξ. 17,22-31), ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀνεφέρθη καὶ εἰς τὴν ἔμφυτον δυνατότητα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑποχρέωσιν («ὄρισας», στ. 26) τοῦ ἀνθρώπου «ζητεῖν τὸν θεὸν εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὐροῖεν, καὶ γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα» (Πράξ. 17,26-27). Ἀφορμὴν εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς σκέψεως ταύτης ἔλαβεν ὁ Ἀπόστολος ἐκ τῶν διαφόρων «σεβασμάτων», τὰ ὅποια ἐκόσμου τὴν πόλιν καὶ ἐκ τῶν βωμῶν, οἱ ὅποιοι ἐξυπηρέτου τὰς λατρευτικὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε καὶ βωμὸς «ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, Ἀγνώστῳ Θεῷ». Τοῦτον ὁ Παῦλος ἐταύτισε πρὸς τὸν ζῶντα Θεὸν τῆς ἱστορίας, τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου καὶ νομοθέτην τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως.

Ἡ ἔμφυτος αὕτη θρησκευτικότης τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτελοῦσα, ὡς εἶναι φυσικόν, καθολικὸν καὶ πανανθρώπινον φαινόμενον, ἀποτελεῖ ἀπτήν ἀπόδειξιν τῶν ἀρρήκτων σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸ θεῖον, διὰ τῶν ὁποίων διασώζεται ἡ πνευματικὴ του ὑπόστασις καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων οὗτος μεταβάλλεται εἰς ἀπλοῦν ἐξάρτημα τῆς φύσεως. Βιῶν τὸ θεῖον ὡς «mysterium tremendum» καὶ «fascinatum», κατὰ τὴν προσφυᾶ παρατήρησιν τοῦ Rudolf Otto, διὰ τῆς συμμετοχῆς ὅλων τῶν παραγόντων τῆς προσωπικότητός του, ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ ταυτοχρόνως νὰ συνάψῃ διαφόρους δεσμοὺς καὶ μορφὰς ἐπικοινωνίας καὶ κοινωνίας μετ' αὐτοῦ, πρὸς ὑπέρβασιν τῶν ὀρίων τῆς ἀτομικότητος καὶ τῆς φύσεως καὶ οὕτω πρὸς μετάβασιν εἰς κατὰστασιν πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ εἰρήνης, ὑπεράνω τοῦ παροδικοῦ καὶ πεπερασμένου. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς (π.χ. Ρωμ. 1,18-2,16. 7,7-25. Πράξ. 17,22ε.ε. 14,15-17 κ.λπ.), τὴν δυνατότητα ταύτην καὶ ροπήν τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Θεοῦ συνιστοῦν αἱ ἐν αὐτῷ ἀπομείνασαι ἔμφυτοι δυνάμεις, μετὰ τὴν πτώσιν, αἱ ὅποια καταλλήλως καλλιεργούμεναι καὶ ἀξιοποιούμεναι, δύνανται νὰ ὀδηγήσουν αὐτὸν καὶ πάλιν εἰς κοινωνίαν μετὰ

τοῦ Θεοῦ. Πράγματι, νοσταλγὸς τῆς παραδεισειοῦ καταστάσεως, τὴν ὁποίαν ἀπώλεσε διὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἀναζητῇ Αὐτὸν καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τοὺς πατρικοὺς κόλπους, ὡς ὁ ἄσωτος υἱὸς τῆς παραβολῆς (Λκ. 15).

Πῶς ὅμως δύναται νὰ ἀχθῆ ὁ ἄνθρωπος εἰς γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ «ἄπειρον τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτόν, ἢ ἀπειρία καὶ ἀκαταληψία»; (Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. Ἔκδ. Ὁρθ. Πίστεως, I,4. P.G. 94,800). Πῶς δύναται δηλαδὴ ὁ κτιστὸς καὶ πεπερασμένος ἄνθρωπος νὰ ὀδηγηθῆ εἰς γνῶσιν καὶ κατανόησιν τοῦ αἰωνίου καὶ ἀπείρου Θεοῦ, ὁ Ὅποῖος «ὡσπερ οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μετέδωκεν ἡμῖν, οὕτως οὐδὲ τῆς γνώσεως τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἀδύνατον γὰρ φύσιν τελείως γνῶναι τὴν ὑπερκειμένην φύσιν»; (Ἐνθ' ἀνωτέρω, P.G. 94,845) ἢ ὡς παρατηρεῖ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, «Θεόν, ὃ τίποτε μὲν ἐστὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, οὔτε τις εὔρεν ἀνθρώπων πώποτε, οὔτε μὴ εὔρη» (Θεολογικὸς Δεύτερος. Περὶ Θεολογίας, IZ' ΒΕΠΕΣ 59,227. Πρβλ. καὶ Μ. Βασιλείου, «Τοῦτον σαρκὸς μὲν ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι ἀδύνατον, τὸ γὰρ ἀσώματον σαρκὸς ὄμμασιν ὑποπίπτειν οὐ δύναται». Ἠθικοὶ Λόγοι, IΕ', Περὶ ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, 3. ΒΕΠΕΣ 57,290). Ἐπομένως, περὶ ποίας δυνατότητος ὠμίλησεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰς τί συνίσταται ἡ γνῶσις αὕτη τοῦ Θεοῦ, πῶς δὲ ἐπιτυγχάνεται αὕτη; Δύναται αὕτη ν' ἀναφέρηται εἰς τὴν καθ' ἑαυτὸν ὑπαρξίν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἢ μόνον εἰς τὰς πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκδηλώσεις καὶ ἐνεργείας Αὐτοῦ; Τί δὲ ἀποκαλύπτει ὁ Θεὸς καὶ τί γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὰς ἐκδηλώσεις αὐτάς; Πολλὰ καὶ καίρια τὰ ἐρωτήματα, τὰ ἀπασχολήσαντα καὶ ἀπασχολοῦντα εἰσέτι τὸν ἄνθρωπον ἐν προκειμένῳ. Διὸ καὶ θὰ προσπαθῆσωμεν ἐνταῦθα νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν εἰς αὐτὰ καὶ νὰ ἐκθέσωμεν τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκθέσωμεν δι' ὀλίγων τὴν περὶ ταύτης ἀντίληψιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Γνωστικισμοῦ.

Α'. Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν

Διὰ τῆς «γνώσεως», γενικῶς, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἠννόουν βασικῶς τὴν ἀντίληψιν περὶ τῶν ἀντικειμένων. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἡ «γνώσις» διαφέρει οὐσιωδῶς, τόσον τῆς «αἰσθήσεως», εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐμπεριέχεται ἀναγκαίως καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς κατανοήσεως, ὅσον καὶ τῆς γνώμης περὶ τινος («δόξα», «δοκεῖν»), τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀπαραιτήτως

καί πραγματικόν. Ἀντιθέτως, ἡ «γνώσις» ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὸ πραγματικόν καὶ μάλιστα εἰς τὸ «ὄντως ὄν» καὶ τὴν «ἀλήθειαν» (Πλάτωνος, *Πολιτ.* V,477. *Μένων*, 97 κ.λπ.), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ, ὅτι ἡ «γνώσις» ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπαληθεύσεως καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἀντικειμενικῆς ἐξετάσεως καὶ ἰδιαίτερος τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας (Πλάτωνος, *Φαῖδρος*, 250. Ἄπολ. *Σωκράτους*, 27. *Φαίδων*, 116. *Πολιτ.* VI,507. Ἡροδότου, *Ἰστ.* 1,8 κ.λπ.). Λέγοντες ὅμως «πραγματικόν» δὲν ἐννοῦμεν μόνον τὰ παρόντα, ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἐρεύνης καὶ ἀναζητήσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἡ γνώσις προσλαμβάνει τὸν χαρακτήρα τῆς μορφώσεως γνώμης περὶ τινος ἢ ἐκφορᾶς ἀποφάσεως, πάντοτε βεβαίως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀντικειμενικῆς ἐξετάσεως καὶ ἐπαληθεύσεως (Ξενοφῶντος, *Ἑλλην. Ἰστ.* III,1,12. Ἰσοκράτους, *Λόγοι*, 6,30. Πινδάρου, *Νέμεα*, 10,89. Πλουτάρχου, *Ἄγῃσ.* 3 κ.λπ.).

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας, ὡς ἀντικείμενον τῆς γνώσεως, τὸ «ὄντως ὄν» ἢ ἡ «ἀλήθεια» ἀποτελεῖ τὸ ὑποκείμενον παντὸς φαινομένου, τ.ἔ. τὴν ὅπισθεν αὐτοῦ κρυπτομένην πραγματικότητα, ἢ ὁποῖα προσδίδει μορφήν καὶ σχῆμα εἰς τὸ φαινόμενον καὶ καθιστᾷ τοῦτο ὑπαρκτόν. Εἰς τὴν πραγματικότητα ταύτην, οἱ Πυθαγόριοι κατέτασσον τοὺς ἀριθμοὺς καὶ ὁ Δημόκριτος τὰ «ἄτομα», τὸ διάφορον σχῆμα τῶν ὁποίων ὀφείλεται εἰς τὴν διαφορὰν τῆς ποιότητός των (Ἀριστοτέλους, *Φυσικὰ* 1,2), ὁ δὲ Πλάτων τὰς «ιδέας». Τοιοῦτοτρόπως, ὁ ἀπώτερος στόχος τῆς γνώσεως συνίσταται εἰς τὴν διὰ τῶν φαινομένων (τοῦ κόσμου ἢ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων) ἐπαλήθευσιν τοῦ ἀρχικοῦ των στοιχείου, τοῦ ἀληθῶς πραγματικοῦ, τοῦ αἰωνίου καὶ ἐπέκεινα πάσης μεταβολῆς, ἢ δὲ ἐπαλήθευσις αὐτῆ γίνεται διὰ τοῦ «ὄμματος τῆς ψυχῆς».

Ἡ διὰ τοῦ τρόπου τούτου γνώσις τοῦ «πραγματικοῦ» καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον κάτοχον αὐτοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προσδίδει εἰς τὴν γνώσιν ἀπεριορίστους δυνατότητας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν «ἐπιστήμην», ἢ ὁποῖα περιορίζεται μόνον εἰς τὰ ὁρατὰ (Πλάτωνος, *Μένων*, 98. *Θεαίτητος*, 209. *Φαίδων* 75 κ.λπ.). Ἐντεῦθεν, ἡ γνώσις τοῦ πραγματικοῦ δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀντικειμενικῆς, ἐμπειρικῆς θεωρήσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς «θεωρητικῆς» τοιαύτης, καὶ δὴ διὰ τοῦ «θεωρητικοῦ βίου». Πλέον δὲ τούτου, ἡ γνώσις διαφέρει κατὰ τὸ ἀντικείμενον, διότι ἀναφέρεται ἄλλοτε μὲν εἰς τὰ ἀρχικά στοιχεῖα τῶν φαινομένων τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἄλλοτε δὲ εἰς τὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν μορφήν καὶ τὴν συνέπειαν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ὅπως π.χ. ἡ «ἀρετὴ» καὶ τὸ «καλόν» (Πλάτωνος, *Πολιτ.* V,476).

Εἰς τὰ πλαίσια αὐτὰ ἐντάσσεται, κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας καὶ ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν διαφορὰν, ὅτι εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ἡ

λέξις «θεός» δὲν δηλοῖ συγκεκριμένον πρόσωπον ἐν μονοθεϊστικῇ ἐννοίᾳ, ἀλλ' ἐκφράζει τὴν ἐνότητα τοῦ θρησκευτικοῦ κόσμου μὲ βᾶσιν τὴν πολυμέρειαν αὐτοῦ. Ἡ περὶ Θεοῦ ἀντίληψις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἔχει πολυθεϊστικὸν χαρακτήρα, ὄχι βεβαίως μὲ τὴν ἐννοίαν πολλῶν προσωπικῶν θεῶν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐννοίαν συγκεκριμένου συνόλου θεῶν ἢ θείου κόσμου ἐκφραζομένου συγκεντρωτικῶς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Διός, τοῦ πατρὸς «ἀνδρῶν τε θεῶν τε» (Ὀμήρου, Ἰλιάς, ΙΕ', 47) καὶ «θεῶν ὑπάτου καὶ ἀρίστου» (Ὀμήρου, Ὀδύσσεια, ΙΘ', 303). Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὑπαρξίς γενεαλογικῶν δένδρων τῶν διαφόρων «θεῶν», ἀκόμη δὲ καὶ θείων οἰκογενειῶν καὶ γενικῶς ἐνός πολυμελοῦς Πανθέου (Ἡσιόδου, Θεογονία), ἀποτελουμένου ἀπὸ ἀπροσώπου μεταφυσικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἀντικαθίστανται πολλάκις ὑπὸ γενικῶν καὶ οὐδετέρων ὄρων, ὅπως π.χ. «τὸ θεῖον», «τὸ ἀγαθόν», «τὸ ὑπάρχον», «τὸ ἓν», κ.λπ. Ἡ καταγωγή τῶν «θεῶν» τούτων εἶναι ὅμοια μὲ τὴν καταγωγήν τῶν ἀνθρώπων (Ὀμήρου, Ὀδύσ. Ι, 263. ΚΓ', 81. Ἰλιάς, Β, 400. Πινδάρου, Νέμεα, 6, 1έ. Ἡσιόδου, Ἔργα καὶ ἡμέραι, 108 κ.λπ.), διὸ καὶ ἡ αἰωνιότης αὐτῶν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸ ἀτελεύτητον (τ.ἔ. ὄχι καὶ εἰς τὸ ἀναρχον). Ἐπομένως, οἱ «θεοὶ οὗτοι δὲν εἶναι δημιουργοὶ τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου, ὁ ὁποῖος «ἦν αἰεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται» (Ἡρακλείτου, Ἀπόσπ. 30), ἀλλὰ μόνον τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως, ἡ ὁποία καὶ προσδίδει νόημα εἰς αὐτὸν (Ἡσιόδου, Θεογονία, 70έ. Πλάτωνος, Νόμοι, Χ, 897. Τίμαιος, 29–30. Ἀριστοτέλους, Μετὰ τὰ φυσικά, ΧΙ, 7 κ.λπ.). Τοῦτο ἐξηγεῖ διατὶ οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶναι πρωτίστως θεοὶ τῆς «πόλεως–κράτους», ἡ ὁποία ἐνσαρκώνει τὴν οὐσιαστικωτέραν ἔκφρασιν τῆς τάξεως εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ ἡ ὁποία ὑπογραμμίζει τὴν θείαν καταγωγήν τῶν νόμων (Πλάτωνος, Πρωταγόρας, 322. Ξενοφῶντος, Ἀπομν. ΙV, 3, 16 κ.λπ.). Ὑπεράνω τῶν θεῶν τούτων κεῖται ἡ «μοῖρα», ἀπρόσωπος δύναμις αὐτονόμως ἐνεργοῦσα, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ κοινὸν τέλος πάντων (Ὀμήρου, Ὀδύσ. Γ', 269. Θ', 52. Ἰλιάς, ΙΣΤ', 431έ.), διὸ καὶ ἡ δύναμις τῶν θεῶν εἶναι περιωρισμένη.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ ὑπαρξίς προσωπικῶν σχέσεων μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ θείου τυγχάνει ἄγνωστος εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, διότι μεταξὺ αὐτῶν ἴσταται ἡ πόλις καὶ ὁ κόσμος, «ἐντὸς» τῶν ὁποίων εὐρίσκονται οἱ θεοί. Ἡ κυριαρχοῦσα «πραγματικότης», ὡς ἀρχὴ τοῦ παντός, περικλείει πᾶν ὑπαρκτόν, θεούς, δαίμονας, ἥρωας, πνεύματα, ἀνθρώπους, ζῶα καὶ τὸν φυσικὸν κόσμον. Ἡ συνύπαρξις τούτων συνθέτει τὴν ἀρμονίαν τοῦ σύμπαντος, ἀφοῦ ἕκαστος ὑπάρχει διὰ τὸ ὅλον καὶ τὸ ὅλον διὰ τὰ ἐπὶ μέρους. Τὴν «πραγματικότητα» δὲ ταύτην ὁ ἀνθρώπος καλεῖται νὰ συλλάβῃ καὶ κατανοήσῃ μόνον διὰ τοῦ «νοός», ἀλλὰ τὸ

μόνον πού δύναται νά ἐπιτύχη οὗτος εἶναι ἡ ἀπόδοσις τιμῆς εἰς αὐτήν, ἡ ὁποία τιμῆ ἔχει τήν ἔννοιαν τῆς ἐνεργοῦ ἀναγνωρίσεως τῆς ὑπάρξεώς της ('Αριστοτέλους, *Ἠθικά Νικομ.* IV,7). Παρά ταῦτα, τὸ γεγονός ὅτι ἡ «πραγματικότης» αὐτῆ αἰσθητοποιεῖται διὰ τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων της εἰς τήν ἱστορίαν καί τόν κόσμον, διευκολύνει τόν ἄνθρωπον εἰς τήν ἀναζήτησίν της διὰ τῆς παρατηρήσεως καί τῆς μελέτης τῶν ἐκδηλώσεων τούτων (Ξενοφῶντος, *Ἄπομν.* IV,3,13). 'Εφ' ὅσον ὅμως «θεὸς ἀνθρώπων οὐ μείγνυται», κατὰ Πλάτωνα (*Συμπόσιον*, 203), ἡ μετ' αὐτοῦ ἔνωσις εἶναι ἀδύνατος. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον δύναται νά ἐπιτύχη ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ «κατὰ τὸ δυνατόν» ὁμοίωσίς του πρὸς τὸ θεῖον καί μάλιστα «μετὰ φρονήσεως» (*Θεαίτητος*, 176), καί δὴ διὰ τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ «ἀγαθοῦ», τὸ ὁποῖον δίδει τήν ὑπαρξίν εἰς τὸ «ὄν» καί τὸ ὁποῖον τυγχάνει ἰδίωμα τοῦ θείου. 'Εντεῦθεν, ἡ ἐπιδιώξις τοῦ «ἀγαθοῦ» εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος γνώσεως τοῦ θείου (Πλάτωνος, *Νόμοι*, X. *Τίμαιος*, 30), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καί τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐλληνικῆς Παιδείας (*Νόμοι*, X,897).

Εἰς τὰς βασικὰς της γραμμὰς, ἡ περὶ «θείου» καί τῆς γνώσεως αὐτοῦ ἀντίληψις αὐτῆ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος ἐξηκολούθησε καί εἰς τήν μεταγενεστέραν περίοδον, τὴν ὀνομαζομένην «ἐλληνιστικὴν». Ἡ σπουδαιότερα διαφοροποιήσις ἐν προκειμένῳ συνίσταται εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων ἀλληγορικὴν μετατροπὴν τῶν μυθικῶν μορφῶν τῶν θεῶν εἰς μεταφυσικὰς καί «κοσμικὰς» ιδέας. Κατ' αὐτούς, ὁ Ζεὺς (Θεὸς) εἶναι ὁ συνεκτικὸς νόμος τοῦ κόσμου, ἡ θεία Δύναμις, ὁ Νοῦς καί Λόγος εἰς ὅλα τὰ φαινόμενα (*Κλεάνθους*, *Ἕμνος*, I,121,34), τὸ «Πνεῦμα διῆκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου», «πνεῦμα νοερὸν καί πυρῶδες, οὐκ ἔχον μὲν μορφήν, μεταβάλλον δὲ εἰς ὃ βούλεται καί συνεξομοιούμενον πᾶσιν» (*Στοβαίου*, *Ἐκλογαί*, I,34,26έ.). Ἡ πανθειστικὴ αὐτῆ ἀντίληψις, ἡ ὁποία ταυτίζει Θεὸν καί κόσμον ὠδήγησε πρὸς στιγμὴν εἰς τὴν ἀπόρριψιν τῶν προσωπικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Θεοῦ (*Διογ. Λαερτίου*, VII,147). Συντόμως ὅμως ταῦτα ἐπανῆλθον εἰς τὸ προσκῆνιον τῆς διανοήσεως καί μάλιστα μὲ ἐντόνους ἠθικὰς ιδιότητας ('Ἐπικτήτου, *Διατριβαί*, II,8,11-14. 14,11), ὥστε ὁ Θεὸς νά καλῆται ποιητῆς τοῦ παντός, πατήρ καί κηδεμὼν αὐτοῦ, ὠφέλιμος (*Αὐτόθι* I,3,1. 9,7. II,8,1), φιλόανθρωπος (*Μ. Αὐρηλίου*, *Τὸ εἰς ἑαυτόν*, 12,5), ἡ ἀρχὴ τῶν ἀρετῶν καί «ἐν ἐκάστῳ ἡμῶν θεός», κ.λπ. ('Ἐπικτήτου, *Διατριβαί*, I,14,13. II,8,12. 14,11 ἔ. *Μ. Αὐρηλίου*, ἔνθ' ἄνωτ. 3,5. *Πλωτίνου*, *Ἐνεάδαι*, VI,5,1 κ.λπ.). 'Εντεῦθεν, τὸ πρόβλημα τῆς πολυθείας, τὸ ὁποῖον κατέστη ὀξύτατον διὰ τοῦ συγκρητισμοῦ, ἀντεμετωπίσθη μὲ τὴν ιδέαν, ὅτι οἱ διάφοροι «θεοὶ» δὲν εἶναι αὐθύπαρκτοι καί συγκεκριμένοι, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀποτελοῦν ἀπλᾶ ὀνόματα καί ἐκφάνσεις μιᾶς καί τῆς

αὐτῆς πραγματικότητος (Πλουτάρχου, *Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος*, 67έ. Δίλωνος Χρυσοστόμου, *Λόγος* 31,11). Καίτοι ὁ Θεὸς εἶναι «ζῶων ἄφθαρτον καὶ μακάριον», ζῶν «ἐν τοῖς μετακοσμίους» (Ἐπικούρου, *Πρὸς Μενοικέα*, 123) ἀρχὴ καὶ αἴτιον τῶν ἐγκοσμίων, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἐπηρεάζει, ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀχθῆ εἰς γνῶσιν αὐτοῦ διὰ τῆς «σοφίας». Ὅμως, ἡ γνῶσις αὐτῆ δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐξελίσσεται εἰς κατάστασιν ὁμοίαν πρὸς τὸν θεῖον τρόπον ὑπάρξεως, τ.ἔ. οὗτος ἀποκτᾷ θείας ιδιότητας (Πλουτάρχου, *Περὶ Ἰσίδος*, 1,2). Κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς, ἡ σοφία, ὡς «*via contemplativa*» περιλαμβάνει τὴν λογικὴν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν. Διὰ τῆς «λογικῆς» νοεῖται ἡ ἐπιστήμη τῆς γλώσσης καὶ τῆς σκέψεως, ἥτοι τῶν λέξεων καὶ τῆς ἐννοίας αὐτῶν. Ὡς τοιαύτη δέ, αὕτη ἀποτελεῖ τὴν μελέτην τοῦ «λόγου» ὡς λέξεως καὶ αἰτίου, ὁ ὁποῖος εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ ὁποῖος ἀπουσιάζει εἰς τὰ ζῶα. Διὰ τοῦ «λόγου» δύναται τις νὰ ἀχθῆ ἐκ τῶν διαφόρων αἰσθήσεων εἰς τὰς γενικὰς ἰδέας καὶ εἰς συμπεράσματα. Ὁ ἀνθρώπινος λόγος ταυτίζεται μὲ τὴν «κοσμικὴν» αἰτίαν, ἡ ὁποία διαμορφώνει τὴν ὕλην εἰς φυσικὰ ἀντικείμενα. Διὸ καὶ παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἀνθρώπινος λόγος δὲν εἶναι ἀλάθητος, ὅπως ὁ θεῖος, ἐν τούτοις δύναται νὰ ἀναπαραγάγῃ τὰς σκέψεις τοῦ «κοσμικοῦ» αἰτίου καὶ νὰ κατανοῇ τοιουτοτρόπως τὴν πραγματικότητα.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν «φυσικὴν», οἱ Στωϊκοὶ ἐξεμηδένισαν τὸν dualισμόν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους μεταξὺ Θεοῦ καὶ κόσμου. Κατ' αὐτούς, ὅπως πᾶν ἄλλο, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἐξ ὕλης, ὑπάρχων αἰωνίως εἰς τὸ ἀρχικὸν πῦρ ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου οὗτος ἐνεργεῖ ὡς Νοῦς ἢ Ψυχὴ, ὡς «κοσμικός» Λόγος, ἐκτεινόμενος εἰς ὅλα τὰ δημιουργήματα διὰ τῶν «σπερματικῶν λόγων» ἢ «δυνάμεων». Ἐπομένως, ἡ πραγματικότης εἶναι μία καὶ ἐνιαία, ὅπως ὁ ὀργανισμὸς ἐντὸς τοῦ ὁποῖου σῶμα καὶ ψυχὴ τυγχάνουν ἀδιαίρετα. Τοιουτοτρόπως, αἱ ἄυλοι πραγματικότητες τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἔγιναν ὕλικά «πνεύματα», τὰ ὁποῖα εἰσδύουν κατὰ διαφόρους τρόπους εἰς ὀλόκληρον τὴν ὕλην. Κατὰ τὴν πανθειστικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν, ὁ ἔμφυτος Θεὸς εἶναι ἡ τελικὴ αἰτία πάσης κινήσεως καὶ ἡ αἰτία παντὸς φαινομένου. Αὕτη ἡ ἄλυσις αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, ἡ ὁποία προσδιορίζει τὰς σχέσεις ὄλων τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα προέρχονται τελικῶς ἀπὸ τὸν Θεόν, καλεῖται «εἰμαρμένη», αὕτη δέ, ἐπηρεάζει σοβαρῶς τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ ἀρχέγονον θεῖον πῦρ δὲν εἶναι μόνον τὸ αἴτιον παντὸς ὑπαρκτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ γινώσκουσα τὰ πάντα αἰτία τοῦ κόσμου, τ.ἔ. ἡ πρόνοια. Ὁ

Ίδιος ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὰ φαινόμενα καὶ χρησιμοποιεῖ αὐτὰ διὰ τὴν ἐπίτευξιν εὐγενῶν σκοπῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν (τὸν Θεόν) δὲν ὑφίσταται σύγκρουσις μεταξύ τύχης (εἰμαρμένης) καὶ προνοίας. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς «σπερματικούς λόγους», ὅπου προορισμὸς καὶ πρόνοια ταυτίζονται, ὥστε πᾶν ὅ,τι συμβαίνει κατὰ τύχην, συμβαίνει καὶ κατὰ πρόνοιαν. Τὸ ἠθικὸν κακὸν εὐρίσκεται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν θείαν πρόνοιαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει, ὅτι τὸ ἠθικὸν καλὸν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ, ἀμφοτέρω δὲ εἶναι ἔμφυτα εἰς τὴν ἐλευθέραν βουλήν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς σκοπὸς τῆς δημιουργίας, τότε μόνον δύναται νὰ καταστῇ «εἰκὼν Θεοῦ», ὅταν δυνηθῇ νὰ ζήσῃ συμφώνως πρὸς τὴν λογικὴν, συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ Θεοῦ. Εἰς ἀντίθετον περίπτωσιν, οὗτος ἐξομοιοῦται πρὸς τὰ ζῶα. Ἡ ὁμοίωσις πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ἴδιον τῶν σοφῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐλεύθεροι, ὅπως ὁ Θεὸς καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἀναγκαιότης καὶ ἐλευθερία ταυτίζονται. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐξελίσσεται ἀπὸ τὴν ζωώδη κατάστασιν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ «λόγος» ἀναπτύσσεται ἐντὸς τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους τῆς ψυχῆς, τὸ «ἡγεμονικόν». Μόνον ὅσοι ψυχαὶ κατέκτησαν τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν ζοῦν ὡς πνεύματα, ὄχι ὅμως αἰωνίως. Ὅπως δὲ ὁ κόσμος προέρχεται ἀπὸ τὸ πῦρ καὶ ἐπιστρέφει εἰς αὐτό, διὰ νὰ ἀναγεννηθῇ, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ τῶν σοφῶν ἐνοῦνται μὲ τὴν θείαν οὐσίαν κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς «ἐκπυρώσεως» καὶ ἀναγεννῶνται, ἀλλὰ δὲν ἐνθυμοῦνται τὴν προηγουμένην ὑπαρξίν των.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται σαφές, ὅτι τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς σκέψεως, καθ' ὅλην τὴν πορείαν της, ἦτο ἡ προσπάθεια διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς «γνώσεως», τ.ἔ. τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας ὡς ὑπερβατικῆς πραγματικότητος, ἡ ὁποία κεῖται ὅπισθεν πάντων τῶν φαινομένων, εἰς τὰ ὁποῖα προσδίδει μορφήν καὶ νόημα. Ἀφετηρία τῆς ἀναζητήσεως αὐτῆς εἶναι ἡ πεποίθησις εἰς τὴν πνευματικὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἁρμονικοῦ συνόλου πάντων τῶν πνευματικῶν παραγόντων τῆς ὑποστάσεώς του, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος ἐξάιρεται ὑπὲρ ἄνω τῶν λοιπῶν δημιουργημάτων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ ἀποτελῇ ἀπλοῦν ἐξάρτημα τῆς φύσεως καὶ ἔχει συνείδησιν, τόσον τῆς ἐν τῷ κόσμῳ θέσεώς του, ὅσον καὶ τῆς πρὸς τὰ λοιπὰ δημιουργήματα σχέσεώς του. Μὲ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας, τῆς ὑπερκειμένης, ἀμεταβλήτου καὶ αἰωνίας πραγματικότητος, ὁ ἄνθρωπος ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπλὴν θεώρησιν τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ βιώσῃ τὸ ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἰδίωμα τοῦ Θεοῦ.

Β'. Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Γνωστικισμόν.

Ἡ ἐπέκτασις τοῦ συγκρητισμοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον, συνεπεΐα τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐπελθοῦσα ἀλλοίωσις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θρησκευτικότητος, ὠδήγησαν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς αἰωνίου ἀληθείας, ὅχι πλέον διὰ τοῦ «νοός» (τ. ἔ. τῆς σοφίας), ἀλλὰ διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὰς Μυστηριακὰς Θρησκείας καὶ τὴν μαγείαν, αἱ ὁποῖαι ὑπέσχοντο εἰς τὸν μουόμενον τὴν μετάδοσιν μυστικῆς γνώσεως δι' ἐκστατικῶν ἐνοράσεων, ἀναγκαίως διὰ τὴν σωτηρίαν του: «ἔστιν δὲ αὐτὸ λουτρὸν μόνον τὸ ἐλευθεροῦν, ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις, τίνες ἤμεν, τί γεγόναμεν· ποῦ ἤμεν ἢ ποῦ ἐβλήθημεν· ποῦ σπεύδομεν, πόθεν λυτρούμεθα· τί γέννησις, τί ἀναγέννησις» (Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, *Ἐκ τῶν Θεοδότου*, ΒΕΠΕΣ 8,335. Πρβλ. Ἴππολύτου, *Ἐλεγχος*, Ε', 16,1). Ἡ γνῶσις αὕτη δὲν ἔχει ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, δι' αὐτὸ καὶ ὠνομάσθη «γνωστικὴ» γνῶσις (Βλ. Ἴππολύτου, μνημ. ἔργ., Ε', 6,6. *Corpus Hermeticum*, I,19-21. IV,4 ἔ. Ἐπιφανίου, *Πανάριον*, 31,7,8). Διὰ τῆς γνώσεως αὐτῆς ἐπιστεύετο ὅτι ἀπεκτᾶτο ἡ θεία δύναμις διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγεννᾶτο ὁ ἄνθρωπος καὶ καθίστατο «πνευματικός», τ.ἔ. μέτοχος τῆς θείας φύσεως καὶ ἐπομένως ἀθάνατος. Συστηματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ θρησκευτο-φιλοσοφικοῦ τούτου συστήματος παρατηρεῖται εἰς τὰ εἰδωλολατρικὰ θρησκευτάματα τῶν β' καὶ γ' μ.Χ. αἰώνων, κυρίως, φιλολογικὴν δὲ παρακαταθήκην αὐτοῦ ἀποτελοῦν τὰ «Ἑρμητικὰ Συγγράμματα», τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐν Αἰγύπτῳ.

Κατὰ τοὺς «Γνωστικούς», οἱ ὁποῖοι σημειωθῆτω δὲν διεκρίνοντο διὰ τὴν ὁμοιογένειάν των, αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἡ γνῶσις ἀποτελεῖ ταυτοχρόνως κατάστασιν καὶ ἐνέργειαν. Καὶ ἐνῶ, κατὰ τοὺς κλασσικοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους, αὕτη ἐκτείνεται πέραν τοῦ θείου, κατὰ τοὺς «Γνωστικούς», αὕτη περιορίζεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ θεῖον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ, ὅτι ὁ Γνωστικισμὸς ὑποτιμᾷ τὴν ἀξίαν τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ τὴν μορφοποιὸν τῶν ὄντων ὑπερτάτην πραγματικότητα, ἀφοῦ ἡ πραγματικότης αὕτη εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἡ ὑπερτάτη «ἀλήθεια» καὶ «οὐσία». Ἐπὶ πλέον, ἐνῶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, ἡ γνῶσις ἀποκτᾶται διὰ τοῦ «νοός», κατὰ τὸν Γνωστικισμόν, αὕτη ἀποτελεῖ χάρισμα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Εἰς τὰς περιπτώσεις δὲ ἐκείνας εἰς τὰς ὁποίας ἡ γνῶσις ἀποδίδεται εἰς τὸν «νοῦν» ἢ τὸν «λόγον» εἶναι σαφές, ὅτι αὕτη δὲν ἐκφράζει τὴν δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὴν θεϊαν ἐνέργειαν, ἡ ὁποία φωτίζει τὸν νοῦν καὶ ὁδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὴν γνῶσιν (Πρβλ. *Corp. Herm.* I,2,22ἔ. IV,3 ἔ.ἔ.). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ

Θεός είναι απρόσιτος εις τὸν ὀρθὸν λόγον, Οὗτος γινώσκει τὸν ἄνθρωπον, καὶ δὴ τὸν εὐσεβῆ, εις τὸν ὁποῖον καὶ ἀποκαλύπτεται: «γνωσθῆναι βούλεται καὶ γινώσκεται τοῖς ἰδίους» (Corp. Herm. I,31. VII,2. X,4). «οὐκ ἄρα ἀγνοεῖ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ πάνυ γνωρίζει καὶ θέλει γνωρίζεσθαι» (Corp. Herm. X,15. I,370,6 ἐ. Κλήμεντος Ἀλεξ., Ἐκ τῶν Θεοδότου, 7. Στρωματεῖς, V,11,71. Ὠδαὶ Σολομώντος, 6,6 ἐ. 7,12 ἐ. 8,8 ἐ. κ.λπ.). Ἡ ἰδέα αὐτή, ὡς θὰ ἴδωμεν, τονίζεται καὶ ὑπὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν καὶ τὴν ἐδανείσθησαν οἱ Γνωστικοί.

Ἐφ' ὅσον ἡ γνῶσις ἀποκτᾶται διὰ μυστικῆς, καὶ μάλιστα ἐκστατικῆς ἐνοράσεως (Corp. Herm. I,30. X,4–6. XIII,13 ἐ.ἐ. κ.λπ.) καὶ οὐχὶ δι' ἰδίων μέσων, ὁ «γνωστικός» πρέπει νὰ προσεύχεται διὰ τὴν διατήρησίν της καὶ νὰ προσπαθῆ νὰ τὴν καταστήσῃ «ἔξιν» αὐτοῦ διὰ τῆς ἀσκήσεως (βλ. Κλήμεντος Ἀλεξ., Στρωματεῖς VII,7,46. IV,22,139. VI,9,71· 74· 78). Ἐπὶ πλέον, μεγάλη εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς «παράδοσεως», διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία μεταδίδεται ἀπὸ εἰδικοὺς διδασκάλους, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἀκοὴ τῆς πίστεως (Corp. Herm. I,32. IV,4 ἐ. IX,10. XI,1 κ.λπ.), ἡ ὁποία διακρίνεται εἰς δύο στάδια. Κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον, ἡ γνῶσις τὴν ὁποῖαν παρέχει ἡ παράδοσις ὀδηγεῖ εἰς τὴν μετὰ θάνατον ἐξύψωσιν τῆς ψυχῆς (Πρβλ. Εἰρηναίου, Ἐλεγχος, Α',21,5), ἐνῶ κατὰ τὸ δεύτερον στάδιον, ὁ μύστης ἀναγεννᾶται μετὰ τὴν ἀκοὴν τοῦ «λόγου παλιγγενεσίας», ὑπὸ μαγικὴν ἢ μυστικὴν διατύπωσιν (Corp. Herm. XIII), ἀναφερομένου εἰς τὰ «ἐπὶ γῆς, τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ εἴ τι ἐστὶν ὑπὲρ οὐρανόν» (Corp. Herm. IV,5 Πρβλ. I,3· 27). Ἡ γνῶσις ὅλων τούτων ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν λύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δι' αὐτῆς (τῆς λυτρώσεως) εἰς τὴν θέαν τοῦ Θεοῦ, ὅποτε ὁ ἄνθρωπος κατανοεῖ τὴν τραγικὴν πορείαν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ φωτός εἰς τὸν κόσμον τῆς ὕλης, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἐνεκλωβίσθη. Ἐπομένως, ἡ λύτρωσις εἶναι ταυτόσημος μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ψυχῆς εἰς τὴν ἀρχέγονον αὐτῆς κατάστασιν, τ.ἔ. μετὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν μετάβασίν του εἰς τὴν «ἀπάθειαν» (Corp. Herm. IV,6,39· 9). Ἡ κατάστασις αὐτὴ δημιουργεῖ εἰς τὸν λυτρωθέντα ἄνθρωπον τὴν συναίσθησιν τῆς μετοχῆς του εἰς τὴν θεϊαν φύσιν, τ.ἔ. εἰς τὴν θέωσιν (Αὐτόθι, IV,4 ἐ. I,27–29. VII,1–3. Κλήμεντος Ἀλεξ., Στρωματεῖς, IV,23,149. V,10,63). Τοιοῦτοτρόπως, εἰς τὴν ὑπὸ τῆς κλασσικῆς Ἑλληνικῆς σκέψεως ὑπογράμμισιν τῶν ἐμφύτων δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς γνῶσιν τοῦ θεοῦ, ὁ Γνωστικισμὸς ἀντιπαραθέτει τὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ μαγικὸν τρόπον χορήγησιν αὐτῆς, συνεπεία τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἀνάγεται «εἰς μετουσίαν καὶ θέαν τοῦ ἀγαθοῦ...», μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τοὺς τῶν

ἀγαθῶν δοτῆρας θεοὺς ἔνωσιν» (Corp. Herm. XIII,7 ἑ.ἑ.).

Τὰ ἀνωτέρω συνοπτικῶς ἐκτεθέντα καθιστοῦν προφανῆ τὴν συγγένειαν τῆς διδασκαλίας ταύτης τοῦ Γνωστικισμοῦ πρὸς τὴν ἀντίστοιχον διδασκαλίαν τῆς Κ. Διαθήκης, τὴν ὁποίαν θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω. Ἀπὸ τὴν συγγένειαν δὲ αὐτὴν ὁρμώμενοι πολλοὶ νεώτεροι ἐρευνῆται, ἀνήκοντες κυρίως εἰς τὴν λεγομένην «Θρησκείο-ἱστορικὴν» σχολήν, ὠδηγήθησαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐδανείσθησαν τὰς σχετικὰς ἰδέας ἀπὸ τὸν Γνωστικισμὸν. Σημαντικῶς μάλιστα ἐνισχύθησαν οἱ ἐρευνῆται αὐτοὶ εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ἰδέαι τοῦ θρησκείο-φιλοσοφικοῦ τούτου συστήματος υἰοθετήθησαν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς Γνωστικοὺς αἰρετικούς τῶν β' καὶ γ' μ.Χ. αἰῶνων καὶ μάλιστα τὸν Βασιλείδην καὶ τὸν Βαλεντῖνον. Τὸ συμπέρασμα ὅμως τοῦτο πάσχει μεθοδολογικῶς καὶ ἱστορικῶς. Πρέπει νὰ τονισθῇ κατ' ἀρχὴν, ὅτι, ἐὰν οἱ συγγραφεῖς τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶχον ὄντως δανεισθῆ ἰδέας ἀπὸ τὸν Γνωστικισμὸν, τότε δὲν θὰ ἐξεγείρετο ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τῶν «γνωστικῶν» χριστιανικῶν αἱρέσεων τοῦ β' καὶ τοῦ γ' μ.Χ. αἰῶνος ἡ Ἐκκλησία, διὰ τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς περιόδου ταύτης, ὅπως π.χ. τοῦ Εἰρηναίου, τοῦ Τερτυλλιανοῦ, τοῦ Ἰππολύτου, τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, τοῦ Ἐπιφανίου, κ.ἄ. Ἀφ' ἑτέρου, εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον ὅτι τὰ διασωθέντα Γνωστικὰ συγγράμματα (γνωστὰ ὡς Corpus Hermeticum) εἶναι μεταγενέστερα τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπει τὴν στοιχειοθέτησιν ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπ' αὐτῆς. Τὸ τοιοῦτον συνιστᾷ παράβασιν τῶν ἀρχῶν τοῦ ἱστορικῶς γίνεσθαι. Ἀντιθέτως, τὸ ἀντίστροφον δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ δεδομένου, ὅτι οὐδαμῶθεν μαρτυρεῖται ὁ Γνωστικισμὸς ὡς συστηματικῶς ἀνεπτυγμένον θρησκείο-φιλοσοφικὸν σύστημα πρὸ ἢ κατὰ τὸν α' μ.Χ. αἰῶνα, ἢ δὲ Καινὴ Διαθήκη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔνδειξις τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Ἐκεῖνο μόνον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ λεχθῇ ἐν προκειμένῳ εἶναι, ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ α' μ.Χ. αἰῶνος ἐκυκλοφόρου ἀσαφεῖς τινες ἰδέαι καὶ κάποιον λεξιλόγιον γνωστικῆς ἀποχρώσεως, τὰ ὁποῖα διεμορφώθησαν σταδιακῶς εἰς διδασκαλίαν τῶν χριστιανικῶν αἱρέσεων τῶν β' καὶ γ' αἰῶνων, σφοδρῶς καταπολεμηθεῖσαι ἔκτοτε ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Πρέπει δέ, τέλος, νὰ τονισθῇ, ὅτι τόσον αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅσον καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου (Εὐαγγέλιον-Ἐπιστολαὶ-Ἀποκάλυψις), ἐπὶ τῶν ὁποίων κυρίως συγκεντροῦται ἡ προσπάθεια τῶν ὁπαδῶν τῆς «Θρησκείο-ἱστορικῆς» σχολῆς, διὰ νὰ καταδειχθῇ ἢ ἐπὶ τῆς Κ. Διαθήκης ἐπίδρασις τοῦ Γνωστικισμοῦ, φέρουν ἔντονον τὴν ἰουδαίο-χριστιανικὴν θεολογικὴν σκέψιν, μὲ ταυτόχρονον ἀπόστασιν ἀπὸ τὸν Γνωστικισμὸν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ, ὅτι,

ὡς σύστημα, ὁ Γνωστικισμὸς εἶναι ξένος πρὸς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ὡς θὰ καταδειχθῆ ἔν συνεχείᾳ, ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ἐπὶ παντός ἄλλου, ἡ Καινὴ Διαθήκη τελεῖ εἰς συνέχειαν πρὸς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἢ σύνδεσις τῶν ὁποίων εἶναι ἀπολύτως ὀργανική.

Γ'. Ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀνωτέρω, περὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ ἀντίληψιν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, διὰ τῆς ὁποίας ἐξαιρεται ἡ αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ οὕτω πως ἡ δυνατότης αὐτοῦ νὰ ἀχθῆ εἰς γνώσιν Αὐτοῦ δι' ἰδίων μέσων, καὶ δὴ διὰ τοῦ νοῦς καὶ τῆς σοφίας, ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὑπογραμμίζει τὴν ἀπόλυτον ἐξάρτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ οὕτω πως τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἀπολύτου καὶ ἄνευ ὄρων ὑπακοῆς εἰς τὸ θέλημά Του. Ἐντεῦθεν, οὐχὶ ὁ «βίος θεωρητικός», ἢ ἡ μυστικὴ ἐνόρασις καὶ ἡ μαγικὴ τέχνη, ἀλλ' ὁ «βίος ἠθικός», ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς συμμορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ θεῖον θέλημα ἀποτελεῖ τὴν ὁδὸν καὶ τὸ μέσον διὰ τὴν προσέγγισιν καὶ γνώσιν τοῦ Θεοῦ.

Πράγματι, κατὰ τὴν Π. Διαθήκην, ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ διαρκῆ παρὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ διαρκῆ προσπάθειαν βιώσεως τοῦ θελήματός Του. Εἶναι βεβαίως γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν Π. Διαθήκην, μέγα χάσμα χωρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν Θεόν, ἢ δὲ ἀπόστασις αὕτη ἔχει οὐ μόνον ὄντολογικὴν διάστασιν, ἅτε τῆς φύσεως ἀμφοτέρων οὔσης τελείως διαφόρου, τῆς μὲν ἀκτίστου (τοῦ Θεοῦ), τῆς δὲ κτιστῆς (τοῦ ἀνθρώπου), ἀλλὰ καὶ ἠθικὴν, τονίζουσαν τόσον τὸ ὑπερβατικόν, τὸ ἀπειρον καὶ ἀπεριόριστον τοῦ Θεοῦ, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅσον καὶ τὴν ἠθικὴν Αὐτοῦ καθαρότητα καὶ τελειότητα, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ κατατείνῃ· «ἔσεσθε ἅγιοι, ὅτι ἅγιος ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν» (Λευ. 20,7-8. Πρβλ. 11,44-45. 19,2. Α' Πέτρ. 1,15-16. Β' Κορ. 7,1). Ἡ ἐντολὴ αὕτη ὑπογραμμίζει, ὅτι ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος οὐδεμίαν πρόσβασιν δύναται νὰ ἔχη εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ «ἀγίου» Θεοῦ, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ διατι εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Ἰώβ «ἢ ἔχνος Κυρίου εὐρήσεις;» (Ἰώβ 11,7. Πρβλ. κεφ. 38) προϋποτίθεται ἀρνητικὴ ἀπάντησις. Εἰς τὸ αὐτὸ πλαίσιον ὁμοίως, εἶναι τελείως δευτερευούσης ἀξίας καὶ οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν ἔθνικῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν δέχονται τὸν Θεὸν τῆς Π.Δ. ὡς ἴδιον αὐτῶν Θεόν, ὅτι δύνανται νὰ διαπιστώσουν τὴν ὑπαρξίν Του διὰ τῆς φύσεως. Ἡ ἐν τῇ φύσει παρουσία καὶ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἀποτελοῦν ἀπλῶς «μέρη ὁδοῦ αὐτοῦ» καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον «ἐπὶ ἱμάδα λόγου ἀκουσόμεθα ἐν αὐτῷ» (Ἰώβ 26,14). Ἐπομένως,

ὁ Θεὸς γινώσκεται κυρίως διὰ τῆς γνώσεως καὶ τηρήσεως τοῦ νόμου, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος χορηγεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ διατὶ οἱ προφηταὶ κατηγοροῦν τὸν ἀποστάτην καὶ μὴ συμμορφούμενον πρὸς τὰς ἐντολάς Αὐτοῦ Ἰσραὴλ ὡς ἀγνοοῦντα τὸν Θεὸν (π.χ. Ἡσα. 1,23. Ὡσηὲ 4,1-2. Ἱερ. 4,22 κ.λπ.).

Εἰδικώτερον, τὸ ὑπὸ τῶν Ο' ἀποδιδόμενον ἐν προκειμένῳ διὰ τῶν ρημάτων «γινώσκειν» καὶ «εἰδέναι» εἶναι τὸ ἐβραϊκὸν «yada» διὰ τοῦ ὁποῖου δηλοῦται ἡ πρᾶξις (ἐνέργεια), διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾶ πείραν τῶν φαινομένων, γεγονότων καὶ πραγμάτων καὶ κατανοεῖ αὐτὰ δι' αἰσθήσεως (π.χ. Γεν. 22,57. Ἐξοδ. 1,8. Δευτ. 9,2· 24. Α' Βασ. 10,11. 16,16. Γ' Βασ. 9,27. Ἡσα. 29,12. 42,25. Ἱερ. 16,21. 44,28 κ.λπ.). Ἐντεῦθεν, οὐδεμία διάκρισις γίνεται πολλακίς μεταξὺ «γινώσκειν» καὶ «αἰσθάνεσθαι», τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ «γινώσκειν» ἐπὶ τῆς σαρκικῆς σχέσεως μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν στενωτέραν καὶ ἐσωτέραν ἔκφρασιν τῆς προσωπικῆς σχέσεως εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν στενωτέραν καὶ ἐσωτέραν προσωπικὴν γνῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πεδίου (Πρβλ. Γεν. 4,1· 17· 25. Ἀρθ. 31,18·35. Κριτ. 21,12. Πρβλ. καὶ Μτθ. 1,25. Λκ. 1,34 «ἐγερθεὶς δὲ Ἰωσήφ... παρέλαβεν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκεν υἱόν»). Ἐπομένως, ἡ γνῶσις, κατὰ τὴν Π. Διαθήκην, δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἀπλήν πληροφορίαν περὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς σημασίας αὐτοῦ, ὁπότε ἡ γνῶσις τῶν γεγονότων συνιστᾶ ἀξιολόγησιν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐπίσης καὶ τῶν ἐν σχέσει πρὸς αὐτὰς πράξεων τοῦ ἀνθρώπου δεδομένου, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν λογίζεται ἐνταῦθα ὡς τὸ «ἀεὶ ὄν», ἐξ ἀντικειμένου, ὡς ἐδέχετο ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ἀλλ' ὡς ὁ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ πρὸς συγκεκριμένον σκοπὸν ἐνεργῶν. Κατὰ συνέπειαν, ἡ γνῶσις Αὐτοῦ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ «εἶναι» καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἰς τὰς πρὸς τὸν κόσμον καὶ μάλιστα τὸν ἄνθρωπον ἐκδηλώσεις Αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν ἔψιν ταύτην, ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ, εἰς τὴν πραγματικότητα, ἐπίγνωσιν τῆς τε δημιουργικῆς καὶ τῆς σωστικῆς Αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας· «Κύριε, γνώρισόν μοι, καὶ γνώσομαι» (Ἱερ. 11,18. Πρβλ. Δευτ. 11,2. Ἡσα. 41,20. Ὡσηὲ 11,3. Μιχ. 6,5. κ.λπ.). Τὸ βασικὸν στοιχεῖον δηλαδὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ ἀποκάλυψις, φανέρωσις, ἐπιφάνεια καὶ παρουσία τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας Οὗτος καθιστᾶ Ἐαυτὸν γνωστὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον, αὐτοβούλως καὶ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, μὲ σκοπὸν τὴν σύναψιν σχέσεων μετ' αὐτοῦ καὶ οὕτω τὴν γνῶσιν Ἐαυτοῦ ὑπ' αὐτοῦ. Βεβαίως, εἰς τὴν πρωτοβουλίαν ταύτην τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος διατηρεῖ τὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἔχων τὴν εὐθύνην τῆς ἀποδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως τῆς προσφερομένης γνώσεως, τ.ἔ. τὴν εὐθύνην τῆς ὑπακοῆς ἢ

άνυπακοῆς εἰς τὸν νόμον Αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως, εἰς τὴν διαδικασίαν ταύτην, ὁ μὲν Θεὸς προσφέρει τὴν γνῶσιν Ἐαυτοῦ, ὁ δὲ ἄνθρωπος τὴν ἐπίγνωσιν Αὐτοῦ (Πρβλ. Δευτ. 4,39. 8,5. 29,5. Ἡσα. 43,10. Ἱερ. 9,6 ἐ. 11,18. 2,8. 22,16. Ψαλ. 45,9. 9,10. 35,10. 86,4. Α' Βασ. 2,12. Ἰώβ 18,21. Ἡσα. 1,3. 11,2 κ.λπ.). «Ἀρχὴ σοφίας» λοιπόν, «φόβος Κυρίου» (Παροιμ. 1,7. Σ.Σειρ. 1,1·14·19), διὸ καὶ οἱ κατ' ἐξοχὴν γινώσται τοῦ Θεοῦ εἶναι οἱ δίκαιοι (Σ.Σολ. 2,13. 16,22), οἱ φρόνιμοι (Παροιμ. 14,6), οἱ εὐσεβεῖς (Σ.Σειρ. 27,11. 43,33), οἱ φοβούμενοι τὸν Θεὸν (Γεν. 42,18 κ.λπ.) καὶ κυρίως ὁ «παῖς Θεοῦ», ὁ Μεσσίας, ὁ καὶ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος τῆς γνώσεως (Ἡσα. 53,11). Ἡ γνῶσις τῶν δικαίων καὶ ἐναρέτων ἀνθρώπων, ὅμως, πηγάζει ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, οὐσα προῖον τῆς ἀποκαλύψεως Αὐτοῦ (Ἰώβ 32,6. Παροιμ. 2,6. 16,8. Ψαλ. 118,66 κ.λπ.). Ἐπομένως, στεροῦνται ταύτης ὁ ἀσεβῆς (Παροιμ. 13,19. 29,7), ὁ ἀσύνητος (Σ.Σειρ. 21,18), ὁ μὴ ἔχων φόβον Θεοῦ (Παροιμ. 19,20), κ.λπ., ἡ ὄλη συμπεριφορὰ τῶν ὁποίων ὑπογραμμίζει τὴν ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ νόμου ἐνοχλὴν αὐτῶν.

Ἡ τοιαύτη γνῶσις (ἐπίγνωσις) τοῦ Θεοῦ, ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει στατικόν, ἀλλὰ δυναμικὸν χαρακτῆρα, χρήζουσα συνεχοῦς αὐξήσεως διὰ νὰ καταστῇ πληρεστέρα καὶ τελειότερα. Τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ, ἐξ ἀντικειμένου, ν' ἀποκτήσῃ πλήρη καὶ τελειάν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ τελεία γνῶσις εἶναι ἐσχατολογικὴ πραγματικότης, καὶ μάλιστα ὑπὸ διπλῆν ἔποψιν, ἥτοι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἕνεκα τοῦ δυναμικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ αὐτοῦ τούτου τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀποκαλυφθείσης γνώσεως Ἐαυτοῦ ὑπ' Αὐτοῦ. Ἡ ἀποκαλυφθεῖσα αὕτη γνῶσις ἔχει σχετικὸν χαρακτῆρα διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, φέρουσα τὸν χαρακτῆρα τῆς πτώσεως καὶ τῆς φθορᾶς, ἀδυνατεῖ νὰ δεχθῇ τὴν τελειάν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς καθιστᾷ Ἐαυτὸν γνωστὸν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ προσαρμοζόμενος εἰς τὰς ἀνθρωπολογικὰς δυνατότητας τοῦ ἀνθρώπου. Οὐχὶ ἡ Διαθήκη καὶ ὁ Νόμος, ὁ ὁποῖος ὡς νόμος τοῦ Θεοῦ ἦτο «ἅγιος» καὶ «καλός», κατὰ Παῦλον (Ρωμ. 7,12·14·16. Α' Τιμ. 1,8), ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος ἔθετε περιορισμὸν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, περιορίζων οὕτω καὶ τὰς δυνατότητας τῆς Διαθήκης καὶ τοῦ Νόμου. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται τὸ γεγονός, ὅτι «οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος» (Ἐβρ. 7,19. 10,1) τῆς Διαθήκης ταύτης. Διὸ καὶ καθ' ὃν χρόνον ἡ τε Διαθήκη καὶ ὁ Νόμος ἦσαν ἐν ἰσχύϊ, ὁ Θεὸς ἐπηγγέλθη διὰ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν δι' ἄλλης, «καινῆς» Διαθήκης, ὁ νόμος τῆς ὁποίας δὲν θὰ εἶναι γεγραμμένος ἐπὶ λιθίνων πλακῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διανοίας καὶ τῆς καρδίας τῶν μετόχων αὐτῆς, συνεπιεὶς τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς τῆς ἀνθρωπολογικῆς αὐτῶν καταστάσεως, διὰ τῆς ἄρσεως τῶν συνεπειῶν τῆς ἁμαρτίας. Τότε, «οὐ

μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λέγων· γνῶθι τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, λέγει Κύριος» (Ἰερ. 38,31–34. Πρβλ. Ἑβρ. 8,8–12. 10,16–17). Ἄλλαις λέξεσιν, οἱ μέτοχοι τῆς «καινῆς» ταύτης Διαθήκης δὲν θὰ ἔχουν ἀνάγκη μεσαζόντων καὶ διδασκάλων, ὅπως εἶχον οἱ μέτοχοι τῆς «παλαιᾶς» Διαθήκης, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, θὰ πλησθῇ πᾶσα ἡ γῆ «τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας» (Ἡσα. 11,9), ὁπότε «γνώσεται ὁ λαὸς μου τὸ ὄνομά μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅτι ἐγὼ εἰμί αὐτὸς ὁ λαλῶν» (Ἡσα. 52,6. Πρβλ. 33,6. 54,13 κ.λπ.). Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Μεσσίαν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναπαύεται «τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ», τὸ ὁποῖον εἶναι «πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας» (Ἡσα. 11,2), τὸ ὁποῖον καὶ θὰ ἐξαγγέλλῃ οὗτος εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους (Ἡσα. 52,15). Οὕτως ἡ ἔμμεσος καὶ περιωρισμένη γνῶσις τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν Π. Διαθήκην, μέλλει ν' ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τῆς ἀμέσου καὶ πληρεστέρας τοιαύτης, κατὰ τὴν Κ. Διαθήκην.

Δ'. Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Ἡ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἐπαγγελθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἄμεσος καὶ προσωπικὴ γνῶσις Αὐτοῦ, ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Μεσσίου, ἐκπληρωθεῖσα ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ «ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου» (Γαλ. 4,4), ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐνσαρκοῦντος τὴν ιδιότητα τοῦ Μεσσίου, ἀποτελεῖ ὄντως τὸ ἐπίκεντρον τῆς ἐν προκειμένῳ διδασκαλίας τῆς Διαθήκης ταύτης. Ἐνῶ δηλαδὴ, ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὁ Θεὸς ἐγνωρίζετο ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐμμέσως, τόσον διὰ τῶν ἀποκαλυπτικῶν Αὐτοῦ ἐνεργειῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰσραήλ, ὅσον καὶ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως διαφόρων προσώπων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ μετέδιδε μέρος μόνον τῆς γνώσεως Αὐτοῦ, ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σαρκωθεὶς, γνωστοποιεῖ τὸν Πατέρα (Ἑβρ. 1,1). Ἐντεῦθεν, ὡς ἄμεσος καὶ προσωπικὴ, ἡ γνῶσις αὕτη τοῦ Θεοῦ τυγχάνει πληρεστέρα καὶ τελειωτέρα, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἐπιτυγχανομένην.

Πάντες οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ. Διαθήκης ὁμιλοῦν περὶ τῆς ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν περιγράφουν ὡς ἀποστολήν τοῦ Υἱοῦ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς (Ματθ. 10,40. 15,24. Μκ. 9,37. Λκ. 4,18·43. 7,3. 9,48. 10,16. 14,32 κ.λπ. Ἰωάν. 3,17·34. 5,36. 6,29–57 κ.λπ. Α' Ἰωάν. 4,9·10·14 κ.λπ.), ὡς πέμψιν (Λκ 20,11–13. Ρωμ. 8,3. Ἰωάν. 4,34. 5,24–30·37. 6,44 κ.λπ.), εἴσοδον εἰς τὸν κόσμον

(Έβρ. 10,5), κατάβασιν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ (Ίωάν. 3,13. 6,33· 38·41·42·50·51·58. Έφεσ. 4,10), σκήνωσιν (Ίωάν. 1,14), κένωσιν (Φιλιπ. 2,7), φανέρωσιν (Α΄ Τιμ. 3,16. Α΄ Ίωάν. 1,2. 3,5-8. 4,9. Α΄ Πέτ. 1,20), ἐπιφάνειαν (Β΄ Τιμ. 1,10. 4,8. Τίτ. 2,11. 3,4), κ.λπ. Διὰ τῶν ἐκφράσεων τούτων δηλοῦται ἡ ἔνσαρκος παρουσία τοῦ προαιωνίου καὶ ὑπερβατικοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ ἡ δι' αὐτῆς εἴσοδος αὐτοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰς ἄμεσον δηλαδὴ σχέσιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον. Οὕτω δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ διήκουσα ἔννοια ὀλοκλήρου τῆς Κ. Διαθήκης εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς δηλώσεως τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ίωάννου «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν» (1,14), ἐκφραζομένη. Ἡ τοιαύτη σάρκωσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τ.έ. ἡ ἐν τῷ ἐνὶ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ταυτόχρονος παρουσία τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος (Β΄ Κορ. 5,19. Κολ. 2,9), δηλοῖ τὴν διὰ τῆς προσλήψεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἴσοδον τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν, τῆς ὁποίας καὶ καθίσταται οὗτος ὑπόθεσις. Ἡ δὲ ἔνωσις τῶν δύο φύσεων, τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, δὲν δηλοῖ ἀπλῆν ἐξωτερικὴν συνάντησιν αὐτῶν, ἀλλὰ τὴν ἐνυπόστατον συνύπαρξίν των, τὴν περιχώρησιν καὶ ἐνύπαρξιν τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην.

Τοιοιουτρόπως, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην νὰ προσπαθῆ διὰ τοῦ ἰδίου «νοῦς» καὶ τῆς «σοφίας» νὰ ἀχθῆ εἰς γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἔπραττον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οὔτε τοῦ προφητικοῦ λόγου τῆς Π. Διαθήκης, ὁ ὁποῖος εἶναι ἔμμεσος. Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς συναντᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐντὸς τῆς ἱστορίας, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁμοουσιοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ καὶ μάλιστα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οὗτος καθίσταται ἀντικείμενον τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθήσεων: «ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἔθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν» (Α΄ Ίωάν. 1,1-3. Πρβλ. Πράξ. 10,37έ.έ.). Διὰ τοῦ τρόπου τούτου, τὸ πρόσωπον τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ ἀποτελεῖ τὸ ἐπίκεντρον τῆς ἀποκαλυφθείσης γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐν τῷ ἔργῳ καὶ λόγῳ (Λκ. 24,19) αὐτοῦ δὲ περιεχομένη γνῶσις, εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ ὡς προσώπου (Πατῆρ), τὸ ὁποῖον καθιστᾷ δυνατὴν, οὐ μόνον τὴν γνῶσιν Αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν μετ' Αὐτοῦ κοινωνίαν τοῦ ἀνθρώπου· «ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Α΄ Ίωάν. 1,2β). Ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου καθίσταται δυνατὴ μόνον ὅταν ὁ Θεὸς λογίζεται ὡς πρόσωπον, ὡς ἀπεκάλυψεν Αὐτὸν ὁ Υἱὸς Αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ ὅταν Οὗτος χαρακτηρίζεται ὡς ἀφηρημένη «ιδέα» ἢ «ἀγαθὸν» ἢ «ἀρχή», ὡς ἐπίστευον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Οὐχ ἤττον ὅμως, πρέπει δεόντως νὰ τονισθῆ, ὅτι ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ προσωπικὴ αὕτη εἴσοδος τοῦ Θεοῦ, δὲν συνεπάγεται αὐτοαναίρεσιν τῆς θεότητος Αὐτοῦ. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι Θεὸς πρὸ τῆς σαρκώσεως,

κατ' αὐτὴν καὶ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ κόσμου ὕψωσιν αὐτοῦ. Ἡ θεότης, τὸ ὑπερβατικὸν «εἶναι» τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτό, παραμένει, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ κατωτέρω, ἀκατάληπτον καὶ ἀνερμήνευτον μυστήριον διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν, ὅπως ἀκριβῶς ἦτο τοῦτο καὶ πρὸ ταύτης. Ἐντεῦθεν, ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς σαρκώσεως, εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ, καὶ δὴ ὡς προσώπου, τὸ ὅποῖον συνάπτει διὰ τῆς κοινωνίας τὰ διεστῶτα καὶ καταλύει τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν μὲ ἀποτελεσμα, ἢ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν τὴν δυνατότητα τῆς ὁμοιώσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

Ὅτε λοιπὸν «ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου» (Γαλ. 4,4) καὶ «τὰ τέλη τῶν αἰῶνων κατήντηκεν» (Α' Κορ. 10,11) εἰς συγκεκριμένην, προαιωνίως δὲ ὀρισθεῖσαν, στιγμήν τῆς ἱστορίας, ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς καθίσταται διδάσκαλος τῶν ἀνθρώπων, καθόσον ὁ σαρκωθείς Υἱὸς Αὐτοῦ «διερμηνεύει» τὴν βουλήν τοῦ Πατρὸς (Λκ.24,27. Ἰωάν. 6,40. 8,19. 10,18·29. 15,15 κ.λπ.). Μόνον ὁ Υἱὸς δύναται νὰ δηλώσῃ αὐθεντικῶς καὶ ἀπεριφράστως «πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου, καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι» (Μτθ. 11,25–27. Λκ. 10,21–22). Ἡ ἔμμεσος ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ («ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις», Μτθ. 5,21·27–31·33·38·43), παραχωρεῖ τὴν θέσιν τῆς ἐν τῇ Οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ἄμεσον λόγον Αὐτοῦ· «ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν». Ὁ λόγος τῶν προφητῶν δὲν πηγάζει ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. Οὗτος δηλαδὴ δὲν ἔχει τὴν αὐθεντίαν τῆς ταυτότητος αὐτοῦ πρὸς τὸν προφήτην, ἀλλὰ τὴν αὐθεντίαν τοῦ μέσου, τοῦ ὄργανου. Διὸ καὶ ὁ προφήτης δίδει ὅ,τι λαμβάνει καὶ πλέον οὐ. Τοῦναντίον, ὁ λόγος τοῦ Υἱοῦ εἶναι πηγαῖος, ἐκφερόμενος μετὰ τῆς αὐθεντίας τῆς ταυτότητος αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν δυνάμει τοῦ ὁμοουσίου· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμέν» (Ἰωάν. 10,30. 17,11·22). Ἐπομένως, καὶ ἡ γνῶσις τὴν ὁποῖαν ἔχει ὁ Υἱός, προέρχεται ἐκ τῆς μιᾶς θείας οὐσίας, οὔσα διὰ τοῦτο μοναδικὴ καὶ ἀποκλειστικὴ, ἀφοῦ ἀποκλείονται ταύτης πάντα τὰ κτιστά, συνάμα δὲ καὶ τελεία, ἀναφερομένη οὐ μόνον εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ὑπαρξίν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὸν ἀίδιον τρόπον ὑπάρξεως αὐτῶν. Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, δὲν εἶναι ἀπλαῖ πληροφορίαί, ὑπὸ μορφήν μυθικῶν διηγήσεων καὶ μαγικῶν παραισθήσεων, ὡς συνέβαινε εἰς τὸν Γνωστικισμὸν καὶ τὰς Μυστηριακὰς θρησκείας, οὔτε φιλοσοφικὰ θεωρήματα τῆς σοφίας «τοῦ αἰῶνος τούτου» (Α' Κορ. 2,6), εἰς τὰ ὅποια ἐστηρίζοντο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ «εἶναι» τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ἀίδιος τρόπος ὑπάρξεως Αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον

Οικονομία Αὐτοῦ. Οὐχ ἤττον ὅμως, ὁ σαρκωθεὶς Υἱὸς δὲν προσφέρει ἅπασαν τὴν γνῶσιν ταύτην εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ὁ πεπερασμένος καὶ σαρκικὸς ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὸν ἄπειρον καὶ ἀπεριόριστον ὑπερβατικὸν Θεόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξ εὐσπλαγχνίας πρὸς αὐτόν. "Ἦδη ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὁ Θεὸς ἀπέρριψε τὸ αἶτημα τοῦ Μωυσέως «ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν», εἰπὼν «οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται», ἀρκεσθεὶς μόνον ν' ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτόν τὸ "Ὄνομά Του καὶ τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐνέργειαν Αὐτοῦ· «καὶ καλέσω τῷ ὀνόματί μου, Κύριος ἐναντίον σου· καὶ ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτειρῶ» (Ἐξοδ. 33,18–23). Οὕτως ὁ Θεὸς προσαρμόζει τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφήν τῆς γνώσεως Ἐαυτοῦ εἰς τὰς ἀντιληπτικὰς δυνατότητας τοῦ πεπερασμένου ἀνθρώπου, ἐπιφυλλασσόμενος ν' ἀποκαλύψῃ πλείονα εἰς αὐτόν κατὰ τὴν ἐπέκεινα τοῦ παρόντος κόσμου ζωὴν αὐτοῦ, μετὰ τὴν κρίσιν καὶ τὴν γενικὴν ἀνάστασιν, ὅτε ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ εἶναι πλέον δέσμιος τῶν ἐνδοκοσμικῶν παραγόντων τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, ἀλλὰ θὰ ἔχῃ ἐνδυθῆ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ἀθανασίαν (Α' Κορ. 13,9–12. 15,42–53). Τὸ μόνον, λοιπόν, τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτει ὁ Θεὸς καὶ ὁ Υἱὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι ἡ ὕπαρξις καὶ αἱ πρὸς τὸν κόσμον ἐνέργειαι Αὐτοῦ. Ἐνῶ δὲ ὁ Υἱὸς ἔχει γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἐκ φύσεως, ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει γνῶσιν Αὐτοῦ ἐξ ἀποκαλύψεως, καὶ ὡς παρατηρεῖ ὁ Τίτος Βόστρων, «ἀποκάλυψις ἐστὶ μετάδοσις γνώσεως πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἐκάστου φύσεώς τε καὶ δυνάμεως. Καὶ ὅπου μὲν ὁμοία φύσις, ἐκεῖ γνῶσις ἄνευ διδασκαλίας· ἐνταῦθα δὲ ἐξ ἀποκαλύψεως μάθησις. Ἐπιτήρει τοίνυν, πῶς ἐνταῦθα μὲν ἐκ χάριτος, ἐκεῖ δὲ ἐκ φύσεως» (ἐν J. A. Cramer, *Catena Graecorum Partum in Novum Testamentum*, Hildesheim 1967). Ἐκ τούτων καθίσταται προφανές, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ γνῶσις αὕτη εἶναι ἐξ ἀποκαλύψεως, αὕτη οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὴν Γνωστικὴν γνῶσιν, ἡ ὁποία ἐπιστεύετο ὅτι ἀποκτᾶται αὐτοδυνάμεις ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου διὰ μυστικῆς θεωρίας ἢ διὰ μαγικῶν πράξεων. Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν Κ. Διαθήκην, ἀποκτᾶται ἀποκλειστικῶς διὰ τῆς συνάψεως προσωπικῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου μετ' Αὐτοῦ ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Υἱοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει, κατ' ἀποκλειστικότητα, πλήρη καὶ τελείαν γνῶσιν τοῦ Πατρὸς καὶ ἐπομένως, μόνον οὗτος, κατ' ἀποκλειστικότητα ἐπίσης, δύναται ν' ἀποκαλύπτῃ Αὐτόν.

Ὁ τοιοῦτος χαρακτήρ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ὑπογραμμίζεται ἐκτενέστερον εἰς τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Παῦλον, οἱ ὁποῖοι, ὡς εἶδομεν, ἐσφαλμένως ἐθεωρήθησαν ὡς φέροντες ἔντονον Γνωστικὴν ἐπίδρασιν. Ὡς πρὸς τὸν Ἰωάννην, εἰδικώτερον, ἐσφαλμένως ἐτονίσθη ὅτι τὸ ρῆμα «γινώσκειν» ἐναλλάσσεται ταυτοσήμως πρὸς τὸ ρῆμα «ὄρᾶν» εἰς τὰ

χωρία Ἰωάν. 14,7-9, Α' Ἰωάν. 3,6 καὶ 4,14. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, εἶναι σαφές, ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ Πατρὸς ἀποκτᾶται διὰ προσωπικῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ ἐνσάρκως ἐπιφανέντος Υἱοῦ, ὁ ὁποῖος «ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ ἐστίν» (14,10). Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, ἐξ ἄλλου, πρόκειται περὶ τῆς γνώσεως καὶ τῆς θέας τοῦ φανερωθέντος Υἱοῦ (3,5), μετὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία ὁμοίως «ἐν αὐτῷ (τῷ υἱῷ) οὐκ ἔστιν», ὡς καὶ τῆς ἐμμονῆς εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην, ἡ ὁποία ἐμπεδοῦται κατόπιν προσαρμογῆς εἰς τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἐνῶ «πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἐώρακεν αὐτὸν οὐδὲ ἔγνωκεν αὐτόν». Εἰς τὴν τρίτην, τέλος, περίπτωσιν, ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ ἀποκτᾶται ὁμοίως διὰ προσωπικῆς ἐμπειρίας μετὰ τοῦ Υἱοῦ ὡς Σωτῆρος («τεθεάμεθα»), συνεπεία τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος καθίσταται μέτοχος τοῦ «πνεύματος» τοῦ Θεοῦ, τ.ἔ. οὗτος οἰκειοποιεῖται διὰ τῆς ἐν αὐτῷ ἐπενεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὰς σωτηριολογικὰς συνεπείας τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ σχέσεως μετὰ τοῦ Υἱοῦ. Κατὰ τὸν Ἰωάννην, «θεὸν οὐδεὶς ἐώρακεν πώποτε· ὁ μονογενὴς Θεὸς (υἱὸς) ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (Ἰωάν. 1,13. Α' Ἰωάν. 4,12). Ἡ δόξα τοῦ Υἱοῦ εἶναι «δόξα ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας», διὸ καὶ «ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ» (Ἰωάν. 1,12-14). Ἐπομένως, ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ μυστικῆς, θεωρητικῆς ἐνοράσεως καὶ τῆς κατ' αὐτὴν γνώσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐνσάρκου τοιαύτης, ἡ ὁποία συνάπτει προσωπικὰς σχέσεις καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κάθαρσιν. Ὁ Ἰωάννης ἀποφεύγει θρησκευτικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἐκφράσεις ἐν τεχνικῇ ἐννοίᾳ καὶ χρησιμοποιοῖ καθαρῶς βιβλικὰς τοιαύτας. Προσωπικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Υἱοῦ συνάπτουν μόνον ὅσοι «ἐθεάσαντο τὴν δόξαν» τοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ σαρκωθέντος καὶ σκηνώσαντος Λόγου ὡς «δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός», τ.ἔ. ὅσοι ἀνεγνώρισαν καὶ ἀπεδέχθησαν αὐτόν ὡς τὸν σαρκωθέντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν, μόνον εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι «ἔλαβον αὐτόν» καὶ πιστεύουν εἰς τὸ «ὄνομα» αὐτοῦ ὡς «Λόγου» τοῦ Πατρὸς, ἔδωκεν οὗτος «ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι» (Ἰωάν. 1,12). Τοῦ προνομίου τούτου τῆς μετ' αὐτοῦ προσωπικῆς σχέσεως καὶ τῶν σωτηριολογικῶν αὐτῆς συνεπειῶν, ἐστερήθησαν, ἀντιθέτως, ὅσοι ἐκ τῶν συγχρόνων αὐτῷ Ἰουδαίων δὲν «ἔλαβον αὐτόν» καὶ δὲν ἐπίστευσαν εἰς τὸ «ὄνομα» αὐτοῦ ὡς Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἦτοι ὅσοι δὲν ἀνεγνώρισαν «τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός».

Κατὰ τὸν Ἰωάννην, λοιπόν, ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ ἀποκτᾶται διὰ τῆς πίστεως εἰς τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς διδασκαλίας του. Ὅσοι δὲν ἀκούουν τὸν «λόγον» αὐτοῦ, τ.ἔ. τὴν διδασκαλίαν του, οὔτε τὴν «λαλίαν» (Ἰωάν. 8,43) αὐτοῦ γνωρίζουν. Διὰ τὴν καταστῆ

τοῦτο δυνατόν, ἀπαιτεῖται ἐσωτερικὴ διάθεσις καὶ ὑπακοή, ὅχι αἱ φυσικαὶ αἰσθήσεις τῆς ὀράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς, τὰς ὁποίας καὶ οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον (Ἰωάν. 6,64-66) καὶ μάλιστα οἱ Φαρισαῖοι (9,1-41), ἀλλ' ἐν τούτοις παρέμειναν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῶν τύφλωσιν καὶ κωφότητα, διότι δὲν ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Μόνον ἡ πίστις, ὡς ἐσωτερικὴ προδιάθεσις καὶ λειτουργία, ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὀρθὴν ἀξιολόγησιν τοῦ εἰς τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ ἐμπίπτοντος προσώπου καὶ ἔργου τοῦ Χριστοῦ καὶ οὕτως εἰς τὴν γνῶσιν αὐτοῦ. Ἡ πίστις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι «λήψις» τοῦ Θεοῦ (ἢ τοῦ Χριστοῦ) καὶ ὡς τοιαύτη προηγεῖται πάντοτε τῆς γνώσεως Αὐτοῦ («ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν...», Ἰωάν. 1,12). Ἡ πίστις ὁδηγεῖ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ οὐχὶ ἀντιστρέφως. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται καὶ ἡ ἐν προκειμένῳ διαφορὰ τῆς Θεολογίας πρὸς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλοσοφίαν, αἱ ὁποῖαι ἐξετάζουν κριτικῶς τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν, βαίνουσαι ἐκ τῆς γνώσεως αὐτοῦ εἰς τὴν περὶ τούτου πίστιν. Ἄλλ' ἐκεῖ ὅπου τὸ μεγαλεῖον τῆς πίστεως εἶναι ἀνυπέρβλητον, εἶναι ἡ περίπτωσις κατὰ τὴν ὁποίαν αὕτη (ἢ πίστις) γεννᾶται καὶ λειτουργεῖ ἄνευ οἰουδήποτε ἐρεθισμοῦ τῶν αἰσθήσεων. Ἡ περίπτωσις τοῦ δυσπιστήσαντος εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἀποστολίου Θωμᾶ εἶναι ἄκρως χαρακτηριστικὴ. Εἰς τὴν δῆλωσιν τῶν μαθητῶν «ἐώρακαμεν τὸν Κύριον», οὗτος ἀπήντησεν «ἐὰν μὴ ἴδω... καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου... καὶ βάλω μου τὴν χεῖρα..., οὐ μὴ πιστεῦσω». Ὁ Θωμᾶς συμπεριφέρθη ἐν προκειμένῳ ὡς οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ φιλόσοφοι, διὸ καὶ ὁ Ἄναστας ἠρώτησεν αὐτόν «ὅτι ἐώρακάς με πεπίστευκας;», προσθέσας εὐθὺς ἀμέσως, «μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεῦσαντες» (Ἰωάν. 20,24-29). Ἡ παρατήρησις αὕτη ὑπογραμμίζει, οὐ μόνον τὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποκλειστικότητα τῆς πίστεως ὡς παράγοντος τῆς γνώσεως, ἡ ἀξία τῆς ὁποίας προσλαμβάνει μεγαλύτερας διαστάσεις κατὰ τὸ διάστημα μετὰ τὴν ἐκ τοῦ κόσμου ὑψωσιν τοῦ Χριστοῦ, ὅτε οὗτος τυγχάνει ἀδύνατον πλέον νὰ ἐμπέσῃ εἰς τὰς αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ γεγονός δέ, ὅτι τὸ ρῆμα «πιστεῦειν» ἀκολουθεῖται πάντοτε ὑπὸ τῆς προθέσεως «εἰς», εἰς τὸν Ἰωάννην, ὑπογραμμίζει τὸν προσωπικὸν χαρακτήρα τῆς πίστεως ὡς παράγοντος προσωπικῆς σχέσεως ἐμπιστοσύνης, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς στενὴν γνωριμίαν οἰκειότητος.

Πράγματι, ἡ χρῆσις τοῦ «πιστεῦειν» (ὁ ὅρος «πίστις» ἀπαντᾷ ἅπαξ παρ' Ἰωάννη, Α' Ἰωάν. 5,4) φανερῶνει τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Ἰωάννης χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα «γινώσκειν», τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ συχνότερον εἰς αὐτόν, ἐν συγκρίσει πρὸς ἕλα τὰ λοιπὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης (παρ' αὐτῷ, ἀπουσιάζει τὸ οὐσιαστικὸν «γινῶσις», τὰ δὲ οὐσιαστικά «μυστήριον» καὶ «σοφία» ἀπαντοῦν μόνον εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, τετράκις ἕκαστον). Ἡ τοιαύτη σύνδεσις αὐτῶν δηλοῖ τὸν δυναμικὸν χαρακτήρα τῆς

πίστεως καὶ τῆς γνώσεως ὡς αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ. Ὁ πιστεύων ὀδηγεῖται εἰς τὴν ἐνεργὸν γνῶσιν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς βεβαιότητος, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ὁπότε τὰ δύο ρήματα παρίστανται ἀλληλοσυμπληρούμενα κατὰ τὴν ἐννοίαν καὶ τὸ περιεχόμενον. Κατὰ τὸν Ἰωάννην, ἡ ἀγνοία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀπιστίας. Τοῦτο καταφαίνεται σαφέστατα εἰς τὴν ἰωάννειον διατύπωσιν τῆς ὁμολογίας τοῦ Πέτρου, ὁ ὁποῖος ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν Δώδεκα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. 6,70. Πρβλ. 5,21. 13,18. 15,16. Α' Ἰωάν. 4,10·19), ἐδήλωσεν ὅτι «καὶ ἡμεῖς πιστεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν ὅτι σὺ εἶ ὁ ἄγιος τοῦ θεοῦ» (Ἰωάν. 6,69). Ἡ γραμμὴ ἐνταῦθα εἶναι ἀκραιφνῶς ἀγιογραφικὴ καὶ ξένη πρὸς τε τὸν Γνωστικισμὸν καὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, δεδομένου ὅτι ἡ γνῶσις προϋποθέτει τὴν σύναψιν προσωπικῆς σχέσεως μετὰ τινος καὶ οὐχὶ τὴν ἀπλὴν περιγραφὴν αὐτοῦ. Τὸ τελειότερον παράδειγμα ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ ἀμοιβαία γνῶσις-σχέσις μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται διὰ τῆς πλήρους ὑπακοῆς τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς (Ἰωάν. 4,34. 5,30. 6,38. 14,31 κ.λπ.). Κατ' ἐπέκτασιν, καὶ ἡ γνῶσις τοῦ Πατρὸς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων προϋποθέτει τὴν ὑπακοὴν αὐτῶν εἰς τὸ θέλημα Αὐτοῦ· «ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἐὰν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρῶμεν. ὁ λέγων ὅτι Ἐγνώκα αὐτόν, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστίν, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν» (Α' Ἰωάν. 2,3-4. Πρβλ. 2,5. 5,20). Αἱ ἐντολαὶ τοῦ Χριστοῦ εἶναι αὐταὶ αὗται αἱ ἐντολαὶ τοῦ Πατρὸς (Ἰωάν. 10,18. 12,49-50), τὰς ὁποίας καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἐτήρει (Ἰωάν. 15,10), μένων οὕτως ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Πατρὸς, τὸ αὐτὸ δὲ πρέπει νὰ πράττουν καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, διὰ νὰ μένουν ἐν τῇ ἀγάπῃ του (Ἰωάν. 15,10. Α' Ἰωάν. 3,24. 5,2). Ἡ δὲ συνήθης διατύπωσις, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Ἰωάννης ἐκφράζει τὸ περιεχόμενον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ διαβεβαίωσις ὅτι ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ ἐν ὀνόματι Αὐτοῦ ἢ ὅτι ὁ Πατὴρ ἀπέστειλεν αὐτόν εἰς τὸν κόσμον (Ἰωάν. 16,27·30. 17,3·8·21·23·25. Πρβλ. 3,2. Α' Ἰωάν. 4,9·10·14 κ.λπ.), διὸ καὶ «πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει· ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἔχει» (Α' Ἰωάν. 2,23). Οἱ ἀπορρίπτοντες τὸν Ἰησοῦν Ἰουδαῖοι ἐνόμιζον ὅτι ἐγνώριζον πάντα τὰ περὶ τὸν Μεσσίαν, συμφώνως μάλιστα πρὸς τὴν «γραφὴν», καὶ δὴ ὅτι οὗτος προέρχεται ἐκ τῆς Γαλιλαίας «ἐκ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ ἀπὸ Βηθλεέμ τῆς κώμης ὅπου ἦν Δαβὶδ» (Ἰωάν. 7,41-42). Παρὰ ταῦτα ὅμως ἀπέρριψαν αὐτόν, μὴ ἀποδεχθέντες ὅτι ὁ Χριστὸς προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ (7,27-29) καὶ οὕτω δὲν συνῆψαν μετ' αὐτοῦ προσωπικὴν σχέσιν γνωριμίας ἐν ὑπακοῇ πρὸς τὰς ἐντολάς του. Αὕτη ἀκριβῶς ἡ σχέσις - γνῶσις δημιουργεῖ καὶ

τὴν βεβαιότητα τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν (17,3), ἡ πρόγευσις τῆς ὁποίας ἀρχεται ἀπὸ τοῦ παρόντος (14,19–21) διὰ τὴν κατὰλήξιν ὡς πλήρης θεὰ τῆς δόξης τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ (1,14. 2,11), τὴν ὁποίαν ὅμως ὁ «κόσμος» θὰ στερηθῆ ἔφ' ὅσον δὲν ἀνεγνώρισε αὐτὴν ἐν τῷ παρόντι. Καὶ ἡ θεὰ αὕτη τῆς δόξης, δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ μαγικῶν τελετῶν ἢ μυστικῆς, φιλοσοφικῆς θεωρίας, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως, τ.ἔ. διὰ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Χριστοῦ ὡς Υἱοῦ Θεοῦ σαρκωθέντος.

Τὴν αὐτὴν διδασκαλίαν, περὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἐκφράζει καὶ ὁ Παῦλος, ὑπὸ διάφορον διατύπωσιν. Πράγματι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἰωάννην, ὁ Παῦλος χρησιμοποιοῖ εὐρέως τοὺς ὅρους «γνώσις – ἐπίγνωσις», «πίστις», «σοφία» καὶ «μυστήριον». Τοῦτο ὅμως δὲν δηλοῖ, ὅτι οὗτος ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ περιεχόμενον, τὰ ὁποῖα οὗτοι εἶχον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἢ τὸν Γνωστικισμόν, ὡς ἐτόνισάν τινες. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Παύλου, κυρίως, πρέπει νὰ ἔχη τις σταθερῶς ὑπ' ὄψιν ὅτι, ὡς ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, οὗτος ἐχρησιμοποιοῖ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀκρατῶν του καὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν προσηλύτων, εἰς τὴν ὁποίαν προσέδιδε χριστιανικὸν περιεχόμενον, διὰ τὴν μετάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὸ νόημα αὐτοῦ. Ἡ τακτικὴ αὕτη καταφαίνεται κυρίως εἰς τὰ ἔχοντα ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα τεμάχια τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, ἐνθα καταδικάζει καὶ ἀνασκευάζει τὰς ἐτεροδιδασκαλίας τῶν ἀντιπάλων του, οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν νὰ νοθεύσουν τὸ νόημα καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ Εὐαγγελίου, εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσας ἐκκλησίας. Ἐάν, λοιπόν, ἐπιθυμῆ τις νὰ ὁμιλῆ περὶ δανεισμοῦ τοῦ Παύλου, ἐκ τοῦ περιβάλλοντος ἑλληνικοῦ θρησκευτικοῦ χώρου, ὁ δανεισμὸς οὗτος περιωρίζετο αὐστηρῶς εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς αὐτῆς γλώσσης καὶ ὀρολογίας καὶ οὐχὶ εἰς τὰς ἰδέας.

Κατὰ τὸν Παῦλον, λοιπόν, τὸ περιεχόμενον τῆς θρησκευτικῆς γνώσεως συνίσταται εἰς «τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου μου» (Φιλιπ. 3,8), ἡ ὁποία εἶναι ταυτόσημος πρὸς «τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ, Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσιν πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι» (Κολ. 2,2–3). Οὐχὶ δηλαδὴ ἀφηρημένη τις καὶ ἀπροσδιόριστος γνῶσις τοῦ ἀπροσδιορίστου, ἐπίσης, ταυτότητος, θείου τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σκέψεως καὶ τοῦ Γνωστικισμοῦ, διὰ μαγικῶν τελετῶν καὶ «βίου θεωρητικοῦ», ἀλλὰ τὸ συγκεκριμένον ἱστορικὸν πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτήρος, ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην τοῦ περιεχομένου τῆς θρησκευτικῆς γνώσεως. Τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τὸ κριτήριον, βάσει τοῦ ὁποῦ ἡ «γνῶσις» διακρίνεται εἰς δύο κατηγορίας, ἥτοι ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν «φυσιοῦσαν γνῶσιν» (Α'

Κορ. 8,1), ὡς καρπὸν τῆς ἀνθρωπίνης «σοφίας τοῦ κόσμου» καὶ «τοῦ αἰῶνος τούτου» (Α΄ Κορ. 1,20. 2,5·6·13. 13,2·8 κ.λπ.), εἰς τὴν ὁποίαν ὁδηγεῖται τις «διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν» (Κολ. 2,8), ἀφ' ἑτέρου δέ, εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ, ἡ ὁποία ὡς μόνη ἀληθῆς, ὑπερέχει τῆς πρώτης. Ἄνευ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Χριστοῦ δηλαδή, δὲν δύναται τις νὰ γνωρίσῃ τὸν Θεόν, διό καὶ «εἰ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, οὕτω ἐγνω καθὼς δεῖ γινῶναι» (Α΄ Κορ. 8,2). Ἡ «φυσιοῦσα γνῶσις» ἐκτρέφει τὸν ἐγωισμὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐμβάλλει εἰς αὐτὸν τὴν πεποιθήσιν, ὅτι δύναται νὰ στηριχθῆ εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεις μὲ ἀποτέλεσμα νὰ «ἀστοχῆ περὶ τὴν πίστιν», ὅποτε ἡ γνῶσις αὕτη εἶναι «ψευδῶνυμος γνῶσις» (Α΄ Τιμ. 6,20–21). Ἀντιθέτως, ἡ κατὰ Χριστόν ἀληθῆς γνῶσις καταξιοῦται ὑπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸν συνάνθρωπον (Α΄ Κορ. 13. Πρβλ. Α΄ Ἰωάν. 4,7–12), ἡ ὁποία εἰς τὴν πραγματικότητα ἀποτελεῖ κένωσιν τοῦ «ἐγώ», ἔκφρασιν ταπεινοφροσύνης καὶ διάθεσιν διακονίας. Ἐντεῦθεν, «ἐὰν ἔχω προφητεῖαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, ..ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι» (Α΄ Κορ. 13,2). Ὡς κένωσις τοῦ «ἐγώ» καὶ λῆψις τοῦ «σύ», ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ ἔκφρασιν προσωπικῶν σχέσεων μεταξὺ τούτων καὶ ἐπομένως προϋπόθεσιν τῆς ἀμοιβαίας γνώσεως αὐτῶν. Τοῦτο ἰσχύει πρωτίστως εἰς τὴν περίπτωσιν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀγάπη καὶ ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἀνθρώπον ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν καὶ βάσιν τῆς ἀγάπης καὶ γνώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸν Θεόν· «εἰ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἐγνωσται ὑπ' αὐτοῦ» (Α΄ Κορ. 8,3). Ὡς τοιαύτη δέ, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ γνῶσις αὕτη εἶναι σφῆζουσα σχέσις καὶ δι' αὐτὴν μόνον δύναται νὰ ἐπαίρεται ὁ ἄνθρωπος.

Πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς, λοιπόν, πηγάζουν ἀπὸ τὸν Θεόν (Α΄ Κορ. 11,12), ὁ Ὅποιος ἐνεργεῖ «τὰ πάντα ἐν πᾶσιν» (Α΄ Κορ. 12,6), ἐξ ἀγάπης «καταλλάξας ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ Χριστοῦ» (Β΄ Κορ. 5,18) καὶ ἀποκαταστήσας οὕτω τὰς μεθ' ἑαυτοῦ σχέσεις ἡμῶν εἰς τρόπον, ὥστε ἔκτοτε «οὐκέτι ἐσμέν ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ ἐσμέν συμπολιταὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ» (Ἐφεσ. 2,14–21). Ἄνευ ἀγάπης, ἡ γνῶσις «οὐδὲν ὠφελεῖ» (Α΄ Κορ. 13,3) διότι μένει ἀνενέργητος καὶ οὕτω διαστρέφεται. Τοιαύτη ἦτο π.χ. διὰ τὸν Παῦλον, ἡ γνῶσις τοῦ νόμου τῆς Π. Διαθήκης ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου (Ρωμ. 2,17–20), ὁ ὁποῖος δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὸ βαθύτερον, τὸ οὐσιαστικὸν δι' αὐτόν, κίνητρον τῆς χορηγήσεως τούτου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ γνῶσις οὐ μόνον οὐδεμίαν ὠφέλειαν προσεπόρισεν εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἀντιθέτως ὠδήγησεν αὐτόν εἰς τὴν κατάκρισιν (2,21–27). Ὁ Παῦλος θέτει τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς ὀρθῆς, ἀγιογραφικῆς αὐτοῦ βάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν, τὸ πρωταρχικόν

στοιχείον δὲν εἶναι ἡ γνῶσις ἡμῶν περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ γνῶσις ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἀνταποκρίνεται (Πρβλ. Ρωμ. 5,5·8. 8,39. Α' Κορ. 8,3. Γαλ. 2,20. 5,14. Ἐφεσ. 1,4. 2,4. Α' Θεσ. 1,4. Β' Θεσ. 2,16 κ.λπ.). Οὕτως, ὅπως καὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην, ἡ γνῶσις ἡμῶν περὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι «ἐπίγνωσις» τῶν δι' ἡμᾶς σωστικῶν Αὐτοῦ ἐνεργειῶν καὶ οὐχὶ ἴδιον ἡμῶν ἐπίτευγμα (Γαλ. 4,8–9). Δὲν εἶναι δὲ τυχαῖον τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ὅρος «ἐπίγνωσις» ἀπαντᾷ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ 15άκις εἰς τὸν Παῦλον καὶ 4άκις εἰς τὴν Β' Πέτρου. Δι' αὐτοῦ τονίζεται, ὅτι εἰς τὸν Θεὸν ἀνήκει ἡ πρωτοβουλία καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀκολουθία καὶ διὰ τοῦτο δὲν δύναται ὁ δεύτερος νὰ «φυσιοῦται». Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι πηγαία καὶ αὐτόνομος, ἀλλὰ διδακτὴ. Ὅπως εἰς τὴν Π. Διαθήκην, ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε γνῶσιν τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία ἀντιστρατεύεται τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ νόμου (Ρωμ. 3,20. 7,7), οὕτω καὶ εἰς τὴν Κ. Διαθήκην, οὗτος γινώσκει τὴν σφύζουσαν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου μετὰ τὴν κήρυξιν αὐτοῦ (Α' Τιμ. 2,4. Πρβλ. Β' Τιμ. 2,25. 3,7. Τίτ. 1,1. Ἐβρ. 10,26). Διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὴν ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Χριστοῦ σφύζουσαν γνωστοποίησιν τοῦ Θεοῦ, Οὗτος συνάπτει προσωπικὴν σχέσιν μετὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὕτω γινώσκεται ὑπ' αὐτοῦ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἡ «ἐπίγνωσις» αὕτη εἶναι χάρισμα τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν δέχεται ταύτην παθητικῶς καὶ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἐνεργῶς, διὰ τῆς ἐξ οἰκειᾶς βουλήσεως ἀνταποκρίσεως εἰς αὐτὴν (Α' Κορ. 1,5. 12,8. Β' Κορ. 8,7). Διὰ τοῦτο αὕτη ἔχει πάντοτε πρακτικὰ ὀφέλη διὰ τὸν ἀνταποκρινόμενον εἰς αὐτὴν. Πράγματι, τὸ ἐνδιαφέρον ἐνταῦθα δὲν ἐστιάζεται εἰς τὴν μάθησιν, τ.ἔ. εἰς τὸν ἐμπλουτισμὸν τῆς γνωσιολογικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ κατὰ Χριστὸν μὲ σκοπὸν τὴν σωτηρίαν (Ρωμ. 15,14. Α' Κορ. 14,6. Φιλιπ. 1,9 ἔ. Φιλμ. 6). Διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐν Χριστῷ, ὁ ἄνθρωπος πληροῦται «τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ, περιπατῆσαι ἀξίως τοῦ κυρίου εἰς πᾶσαν ἀρεσκείαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ», καρποφορῶν καὶ αὐξανόμενος «τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ» (Κολ. 1,9–10) καὶ ἀνακαινούμενος «εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν» (Κολ. 3,10). Διὰ νὰ γνωρίσῃ τις τὸν «νοῦν τοῦ Θεοῦ», τ.ἔ. τὸ βαθύτερον νόημα τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας Αὐτοῦ, πρέπει νὰ ἔχῃ τὸν «νοῦν Χριστοῦ» (Α' Κορ. 2,16). Τότε μόνον λαμβάνει οὗτος ὑπ' Αὐτοῦ «πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ» καὶ φωτίζεται «τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας εἰς τὸ εἰδέναι τίς ἐστίν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς

πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ ἦν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ...» (Ἐφεσ. 1,17–20). Εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἡ γνῶσις αὕτη δὲν εἶναι τελεία, ἀλλὰ «μερικὴ» (Α΄ Κορ. 13,9·12), διότι εἶναι «γνῶσις διὰ πίστεως, ...οὐ διὰ εἶδους» (Β΄ Κορ. 5,7. Πρβλ. Ἐβρ. 11), «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι’ ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» καὶ «γινώσκομεν ἐκ μέρους», ἀλλ’ ἀρκούντως, διὰ τὸ ὁδηγηθῶμεν εἰς τὸ «τέλειον», τὸ ὁποῖον ἀπόκειται ὡς κληρονομία εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ὅποτε «τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται» καὶ θὰ βλέπωμεν «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη» (Α΄ Κορ. 13,9–12). Ἡ διὰ πίστεως γνῶσις εἶναι ἡ μόνη, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ὡς τοιαύτη δέ, αὕτη εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Ὁποίου δι’ ἡμᾶς ὁ ἄνθρωπος ἀπλῶς καταφάσκει. Πλείονα ὅμως ἐπ’ αὐτοῦ θὰ λεχθῶν κατωτέρω.

Ἄλλ’ ἡ γνῶσις αὕτη τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ, ἀπευθυνομένη εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἔχει γενικὸν καὶ ἀντικειμενικὸν χαρακτήρα, διὸ καὶ διὰ τὸ νὰ καταστῇ αὕτη ὑποκειμενικῶς ἐνεργὸς εἰς κάθε ἄνθρωπον, ἀπαιτεῖται ἡ ἐν αὐτῷ ἐνεργὸς ἐπίδρασις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὡς καὶ ἐπὶ οἰουδήποτε ἄλλου θέματος, οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Κ. Διαθήκης ἀποφεύγουν οἰανδήποτε μονομέρειαν, οἰονδήποτε «μονισμόν». Ὅσακις οὗτοι ὀμιλοῦν περὶ τοῦ Θεοῦ, ὀμιλοῦν περὶ τοῦ Πατρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ προβολέως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Πάντοτε δηλαδὴ τὰ πρόσωπα τῆς Τριαδικῆς Θεότητος μνημονεύονται κατ’ ἀναφορὰν πρὸς ἄλληλα, διὸ καὶ ὅπως ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ–Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Δυνάμει τῆς ταυτότητος τῆς θείας οὐσίας καὶ τῆς κοινότητος τῆς ἐν τῇ Οἰκονομίᾳ ἀποκαλυπτικῆς ἐνεργείας τῆς Τρισυποστάτου Θεότητος, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἐνεργεῖ τὸ ἐν πρόσωπον παρίσταται καὶ ἐνεργεῖ ὁλόκληρος ἡ Τριάς, ἀλλὰ κατὰ διάφορον ἕκαστον πρόσωπον τρόπον. Τοιοῦτοτρόπως, ἡ γνωστοποίησις τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον, δὲν εἶναι μόνον ἔργον τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον οἰκιοποιεῖ τὸ ἔργον τοῦ Υἱοῦ εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον. Ἐντεῦθεν, ἡ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ὑψωσις τοῦ Χριστοῦ δὲν σημειοῖ τὸ πέρασ τῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν κατὰ διάφορον τρόπον συνέχισιν ταύτης ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ἄν δὲν συνέβαινε τοῦτο, τότε ἀπὸ τῆς ὑψώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐξῆς, οἱ ἄνθρωποι θὰ παρέμενον εἰς τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ.

Ἡ γνῶσις, λοιπόν, τὴν ὁποίαν χορηγεῖ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τὸν ἄνθρωπον, δὲν εἶναι διάφορος εἰς εἶδος καὶ περιεχόμενον γνῶσις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ αὕτη αὕτη ἡ ἐν τῷ Υἱῷ, ἀποκαλυφθεῖσα γνῶσις, συνεχιζομένη εἰς τοὺς αἰῶνας. Οὕτω, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς

μαθητάς του, περί τῆς ἀποστολῆς «ἄλλου παρακλητοῦ», τοῦ «πνεύματος τῆς ἀληθείας», τὸ ὁποῖον θὰ παραμείνῃ μετ' αὐτῶν «εἰς τὸν αἰῶνα», ὁ Χριστὸς προσδιώρισε καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, εἰπὼν ὅτι «ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν» (Ἰωάν. 14,16–17·26). "Αλλαις λέξεσιν, ἡ παρουσία καὶ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ συνεχίζονται εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἶχεν εἶπει ὁ Χριστὸς προηγουμένως «ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μένων» (Ἰωάν. 14,25. Πρβλ. Μτθ. 28,20· «καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»). Ἡ μαρτυρία τοῦ Πνεύματος εἶναι μαρτυρία «περὶ» τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. 15,26), ἐκ τοῦ ὁποῦ καὶ μόνον λαμβάνει καὶ ἀναγγέλλει εἰς τοὺς ἄνθρώπους (16,7–15) καὶ οὐχὶ «ἄφ' ἑαυτοῦ». Διὰ τοῦτο καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν προσηγορίαν «πνεῦμα θεοῦ», τοῦτο καλεῖται καὶ «πνεῦμα Χριστοῦ» (Ρωμ. 8,9. Γαλ. 4,6. Φιλπ. 1,19. Α' Ἰωάν. 3,24), ὡς οἰκείου τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον. Ἐφ' ὅσον ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ἀλήθεια (Ἰωάν. 14,6), τὸ Ἁγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ «πνεῦμα τῆς ἀληθείας» (Ἰωάν. 14,17. 15,28. 16,13. Α' Ἰωάν. 4,6), τὸ ἀποκαλύπτει τὸν Χριστόν. Γενικῶς, τὸ ἔργον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι πολλαπλοῦν καὶ ποικίλον, ἀναφερόμενον εἰς ὅλην τὴν ἕκτασιν καὶ εἰς πάσας τὰς ἐπὶ μέρους ἐκφάνσεις τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς παράγοντας τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, τὴν ὁποίαν καὶ ἀγιάζει καὶ κοσμεῖ διὰ τῶν χαρισμάτων του. Ἐπομένως, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι προσωπικὴ καὶ συγκεκριμένη, ἀπειθυνομένη εἰς τοὺς ἀποδεχθέντας διὰ τῆς πίστεως τὸν Ἰησοῦν Χριστόν ὡς τὸν σαρκωθέντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποκαλύψαντα Αὐτὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ, ὅτι ἡ ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καθίσταται γνῶσις Αὐτοῦ ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου, διὰ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοιοῦτοτρόπως, τὸ Ἁγιον Πνεῦμα χειραγωγεῖ ἕκαστον πιστὸν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἀμέτοχος Χριστοῦ (Ἐβρ. 3,14) καὶ συνεπῶς ἀμέτοχος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ἐβρ. 6,4) δύναται νὰ ἐπιτύχῃ. Ὡς «πνεῦμα τοῦ Θεοῦ», τὸ Ἁγιον Πνεῦμα ἔχει πλήρη καὶ τελείαν γνῶσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Οἰκονομίας, διότι «πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ», διὸ καὶ εἶναι ὁ μόνος ὅστις δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ μυστήριον τοῦτο εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον καὶ δὴ εἰς τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Θεὸν (Α' Κορ. 2,6–16). Μόνον ὁ «πνευματικὸς» ἄνθρωπος ἀξιοῦται νὰ γνωρίσῃ «τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν», ἐνῶ ὁ «ψυχικὸς ἄνθρωπος», ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν καὶ ἀμέτοχος τοῦ Πνεύματος, «οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ, μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν, καὶ οὐ δύναται γινῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται». Ἡ κατανόησις τούτων ὑπερβαίνει τὰς ἀντιληπτικὰς δυνατότητας τοῦ

«ψυχικοῦ ἀνθρώπου», ἐπειδὴ οὗτος στερεῖται τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τούναντίον, «ὁ πνευματικὸς ἀνακρίνει τὰ πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενός ἀνακρίνεται», καθιστάμενος τοιουτοτρόπως κοινωνὸς τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀξιομισθίων αὐτῆς. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δηλαδή, καθιστᾷ παροῦσαν ἐνεργὸν πραγματικότητα τὴν ἐν Χριστῷ ἱστορικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ, εἰς ἕκαστον πιστόν, μὲ ἀποτελεσματὸν τὸ ἱστορικὸν τοῦτο παρελθὸν ν' ἀποτελῇ διαρκῆς προσωπικὸν παρὸν (Β' Κορ. 6,2), μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου.

Ε'. Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς γενικῆς ἀποκαλύψεως.

Ἐφ' ὅσον ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ τυγχάνη κατ' οὐσίαν «ἐπίγνωσις» Αὐτοῦ διὰ τῶν ἀποκαλυπτικῶν Αὐτοῦ ἐνεργειῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, αἱ ὁποῖαι καὶ συνθέτουν τὴν «ἱερὰν ἱστορίαν», τίθεται τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσον, οἱ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἐνεργειῶν τούτων διατελοῦντες καὶ ἄλλοις θεοῦ λατρεύοντες, ἔχουν οἰανδήποτε γνῶσιν τοῦ πραγματικοῦ Θεοῦ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ γενικώτερον, ποία εἶναι ἡ θέσις τῆς γενικῆς ἀποκαλύψεως ἔναντι τῆς εἰδικῆς τοιαύτης. Ἀνωτέρω εἶδομεν, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, τὸ θεῖον τυγχάνει ἀναποσπάστως συνδεδεμένον μετὰ τοῦ τυχαίως ἢ νομοτελειακῶς δημιουργηθέντος κόσμου, ἀποτελοῦν ἀπρόσωπον μεταφυσικὴν ἀρχήν, δύναμιν, λόγον ἢ νοῦν, καθορίζον, τόσον τὴν ἀρμονικὴν αὐτοῦ λειτουργίαν, ὅσον καὶ τὴν ἠθικὴν τάξιν εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων. Ἐπομένως, παρατηρῶν ὁ ἄνθρωπος τὰ φαινόμενα ταῦτα (πράγματα καὶ γεγονότα) δύναται διὰ τοῦ νοῦς του νὰ ἀχθῇ εἰς γνῶσιν τοῦ θείου. Κατὰ τὴν Π. Διαθήκην, ἀντιθέτως, τόσον ἡ ὑπαρξίς, ὅσον καὶ ἡ ἀρμονικὴ λειτουργία τοῦ κόσμου εἶναι ἔργα τοῦ ἐνός καὶ μόνου προσωπικοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ (Γέν. 1-2. Ἐξοδ. 20,11. Ψαλ. 145,6. Ἡσα. 37,16. Σ.Σολ. 13 κ.λπ.). Οὐδὲν τυχαῖον καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ἢ λαμβάνει χώραν, κατὰ τὴν Π. Διαθήκην. Ὡς δημιουργὸς ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει Ἐαυτὸν διὰ τῶν ἔργων τούτων, ὅπως καὶ διὰ τῶν ἠθικῶν Αὐτοῦ ἀπαιτήσεων, ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, τὰς ὁποίας συνεπάγεται αὐτὴ αὕτη ἡ ιδιότης Αὐτοῦ ὡς δημιουργοῦ (Πρβλ. Ψαλ. 18,7 ἐ.ε. 19,1·7·29. 95,10 ἐ.ε. 96,1 ἐ. 97,7 ἐ. 103. 148. Ἡσα. 40,12 ἐ.ε. 22 ἐ.ε. 42,5. 45,12·18. 48,13. Ἀμώς 5,8. 9,5 ἐ. Ἰωβ 9,5 ἐ.ε. 38· 39 κ.λπ. κ.λπ.). Δυνάμει δὲ τῆς ιδιότητος ταύτης, ἡ δικαιοδοσία τοῦ Θεοῦ ἐκτείνεται ἐφ' ὀλόκληρον τὸν κόσμον καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, οὐ μόνον ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. Ἡ εἴσοδος τοῦ Θεοῦ εἰς προσωπικὴν σχέσιν μετὰ τοῦ Ἰσραήλ, διὰ τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς Διαθήκης, δὲν συνεπάγεται τὴν ὑπ' Αὐτοῦ ἐγκατάλειψιν τῶν ἄλλων ἔθνων. Τούναντίον, Οὗτος ἐξαγγέλλει τὴν κρίσιν Του, οὐ μόνον πρὸς τὸν Ἰσραήλ, ἀλλὰ καὶ

πρὸς πάντα τὰ ἔθνη (‘Ησα. 13 ἐ.ἐ. ‘Ιερ. 25,12 ἐ.ἐ. ‘Αμώς 1,3-2,3. Ναούμ 1-3. Σοφον. 2,8 ἐ.ἐ. κ.λπ.), ἀπονέμει εἰς αὐτὰ τὴν εὐλογίαν Του (‘Αμώς 9,7) καὶ καλεῖ ταῦτα εἰς μετάνοιαν (‘Ιωνᾶ 3,4 ἐ.ἐ. 4,11 κ.λπ.). Ἡ σωτηρία, τὴν ὁποῖαν ὁ Θεὸς ἀπεργάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀφορᾷ καὶ εἰς τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα θὰ μετᾶσχουν ταύτης ὁμαδικῶς εἰς τὸ μέλλον (‘Ησα. 2,2-4. Μιχ. 4,1-3), ὅτε καὶ θὰ ἀποκαλύψῃ Ἐαυτὸν εἰς αὐτὰ κατὰ δυναμικὸν τρόπον (‘Ησα. 41,1 ἐ. 8 ἐ.ἐ. 45,4 ἐ.ἐ. 14-25. 49,1 ἐ.ἐ. 51,4 ἐ.ἐ. 52,13 ἐ.ἐ. κ.λπ.). Ἡ διὰ τῆς Διαθήκης εἰδικὴ σχέσις Αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἰσραήλ, εἶναι δεσμευτικὴ διὰ τὸν Θεόν, ἐφ’ ὅσον ὁ Ἰσραήλ παραμένῃ πιστὸς εἰς αὐτήν. Οὐχ ἤττον ὅμως, ἡ Διαθήκη, ὅπως καὶ ἡ ἐκλογὴ, ἔχουν καθολικὰς προεκτάσεις, ἀποσκοποῦσαι εἰς τὴν συμμετοχὴν πάντων τῶν ἐθνῶν εἰς αὐτάς διὰ τοῦ εὐαγγελισμοῦ των ὑπὸ τοῦ Ἰσραήλ (Γεν. 12. ‘Ησα. 40,5. 42,6. 46,13. 49,6 κ.λπ.).

Τοιουτοτρόπως, λοιπόν, ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλληνες προσεπάθουν νὰ κατανοήσουν τὸν κόσμον καὶ τὴν θέσιν των ἐντὸς αὐτοῦ, διὰ τῆς σκέψεως, τ.ἐ. διὰ τῆς ἐντὸς αὐτοῦ προβολῆς τοῦ ἰδίου αὐτῶν «ἐγώ», ἡ Π. Διαθήκη τονίζει, ὅτι ἀμφοτέρω εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑπογραμμίζει καὶ τὴν ἀπ’ Αὐτοῦ ἀπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ ν’ ἀνακαλύψῃ καὶ γνωρίσῃ τὸν Θεόν, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν, ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει Ἐαυτὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Εἰς τὴν μὲν, προβάλλεται ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τὴν δέ, ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ. Ἐπόμενον, λοιπόν, ἦτο, εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν, ὁ ἄνθρωπος νὰ ὀδηγηθῆ εἰς ἀδιέξοδον καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἔχῃ γενικὰς τινὰς ιδέας περὶ τοῦ Θεοῦ, εἰς δὲ τὴν δευτέραν, οὗτος νὰ ὀδηγηθῆ τελικῶς εἰς τὴν ἀποκορύφωσιν τῆς εἰδικῆς ἀποκαλύψεως Αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, με ἀποτέλεσμα τὴν σύναψιν προσωπικῶν μετ’ Αὐτοῦ σχέσεων, διὰ τῶν ὁποίων καὶ ἡ γνώσις Αὐτοῦ τυγχάνει πληρεστέρα καὶ τελειωτέρα.

Τὰ πράγματα τυγχάνουν σαφέστερα εἰς τὴν Κ. Διαθήκην ἐνθα ὁ Παῦλος, κυρίως, περιγράφει με ζωηρότατα χρώματα τὴν ἀπελπιστικὴν εἰκόνα, τὴν ὁποῖαν παρουσίαζεν ὁ κόσμος τῶν ἐθνικῶν, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του (Πράξ. 14,15-17. 17,2· 31. Ρωμ. 1,18-32. Γαλ. 4,8 ἐ.). Κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἡ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους (γενικὴ) ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ τυγχάνει ἀρχῆθεν τόσο σαφῆς καὶ καθαρὰ, ὥστε ἡ παραγνώρισις αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, καθιστᾷ αὐτοὺς «ἀναπολογήτους» ἐνώπιον Αὐτοῦ (Ρωμ. 1,20). Συνίσταται δὲ ἡ ἀποκάλυψις αὕτη εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τὴν συντήρησιν αὐτοῦ. Πράγματι, «ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων κύριος» (Πράξ. 17,24. 14.15), εἶναι ὁ «αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα» (17,25), «οὐρανόθεν ἡμῖν ὑετοὺς διδοὺς

καὶ καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν» (14,17). Διὰ πάντων τούτων, οὗτος «οὐκ ἀμάρτυρον αὐτὸν ἀφῆκεν ἀγαθοργῶν» (14,17), ὥστε «τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς (τοῖς ἐθνικοῖς), ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφάνερωσεν. τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασιν νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης» (Ρωμ. 1,19–20). Ταῦτα πάντα ὤφειλον νὰ εἶχον ὀδηγήσει καὶ τοὺς ἐθνικοὺς εἰς τὴν προσέγγισιν καὶ πληρεστέραν γνῶσιν Αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καθόσω, ὁ Θεός, ὁ Ὅποῖος «ἐποίησεν ἐξ ἑνὸς πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ παντὸς προσώπου τῆς γῆς», «ὥρισεν», οὐ μόνον «προσσεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν», ἀλλὰ καὶ «ζητεῖν τὸν θεὸν εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὔροιεν, καὶ γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἐκάστου ὑπάρχοντα» (Πράξ. 17,26–27). Διὰ τοῦ τρόπου τούτου, ὁ Παῦλος δὲν υἱοθετεῖ ἀπλῶς τὴν ἔφεσιν καὶ τὴν τάσιν τῶν ἐλλήνων νὰ ἀχθοῦν εἰς γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, μέσω τοῦ ὄρατοῦ κόσμου καὶ τῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ ἀνάγει ταύτην εἰς τὴν βουλήν καὶ τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποῖος ἔθεσε τὴν ροπήν ταύτην ἐμφύτως εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ γνῶσις Αὐτοῦ ἀπετέλει ἀρχῆθεν χρέος καὶ δυνατότητα διὰ πάντα ἄνθρωπον, διὸ καὶ ἡ μὴ ἐκπλήρωσις τούτου καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἔνοχον καὶ «ἀναπολόγητον» ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (Ρωμ. 1,20. 2,1).

Πράγματι, μετὰ τοσοῦτον χρόνον, «ἀπὸ κτίσεως κόσμου» (Ρωμ. 1,20), οἱ ἐθνικοὶ παρίστανται εἰσέτι ἀγνοοῦντες τὸν Θεόν, τὸν δημιουργὸν καὶ συντηρητὴν τοῦ κόσμου. Τὸ γεγονὸς δέ, ὅτι μέχρι τοῦδε, ὁ Θεός, «ἐν ταῖς παρωχημέναις γενεαῖς εἶασεν πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν» (Πράξ. 14,16), ὀφείλεται εἰς τὸ «πλοῦτος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας» (Ρωμ. 2,4), τὸ ὅποῖον ὅμως ἐξαντλεῖται ἤδη, μετὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψιν Αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἀπευθύνεται πρὸς πάντας. Μετ' αὐτὴν δηλαδὴ, «τοὺς χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεός, τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν» (Πράξ. 17,30), καίτοι εἰς τὴν μετάνοιαν ταύτην ὤφειλον νὰ εἶχον ὀδηγηθῆ οὗτοι πρὸ πολλοῦ, ἐκμεταλλεῦμενοι καὶ ἀξιοποιοῦντες καταλλήλως «τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. 2,4β). Εἰς τὸ παρὸν ὅμως, ἡ μετάνοια αὕτη τυγχάνει τοσοῦτον μᾶλλον ἐπιτακτικὴ καὶ ἀναγκαία, καθότι ὁ Θεός «ἔστησεν ἡμέραν ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν ἀκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισεν, πίστιν παρασχῶν πᾶσιν ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν» (Πράξ. 17,31). Ἡ ἐν Χριστῷ ἄμεσος ἀποκάλυψις δηλαδὴ, ἀποτελεῖ τὴν ἐσχάτην εὐκαιρίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεός παρέχει εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, πρὸς μετάνοιαν καὶ γνῶσιν Αὐτοῦ, καθόσον αὕτη κατακλείει τὸν κύκλον τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως» (Ἐβρ. 1,1) χορηγηθειῶν ἐμμέσων ἀποκαλύψεων Αὐτοῦ. Εἰς τὸ ἐξῆς, οὐδεμία,

πλέον, νέα αποκάλυψις πρόκειται να λάβη χώραν, ἀφοῦ ἡ ἐν τῷ Υἱῷ Αὐτοῦ προσωπική εἶναι καὶ τελεία. Παρομοίαν ἰδέαν τονίζει ὁ Παῦλος καὶ πρὸς τοὺς ἐκ τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν μεταπίπτοντας, ἐν Ἐβρ. 10,26–27, λέγων ὅτι «ἐκουσίως (γὰρ) ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους». Τὸ ἐπόμενο μείζον γεγονός εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς θείας Οἰκονομίας, μετὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψιν, εἶναι ἡ κρίσις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ, ὅτι αὕτη αὕτη ἡ ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις προδικάζει τὴν «κρίσιν τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰωάν. 12,31), θέτουσα οὕτω πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἐνώπιον τῶν φοβερῶν εὐθυνῶν των. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, «τὰ νῦν» (Πράξ. 17,30) οὔτε οἱ ἐθνικοὶ δικαιολογοῦνται πλέον νὰ παραμένουν εἰς κατάστασιν ἀγνοίας τοῦ Θεοῦ.

Εἰς τί ὅμως ὀφείλεται ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἄγνοια τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ διατί δὲν ἠδυνήθησαν οὗτοι νὰ ἀξιοποιήσουν καταλλήλως, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, τὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ θεθείας εἰς αὐτοὺς ἐμφύτως σχετικὰς δυνατότητας; Ἡ ἀπάντησις τοῦ Παύλου ἐν προκειμένῳ εἶναι σαφὴς καὶ κατηγορηματικὴ: ἡ ἄγνοια τοῦ Θεοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν «ἀσέβειαν» αὐτῶν ἔναντι τοῦ Θεοῦ (Ρωμ. 1,18), τ.ἔ. εἰς τὴν προβολὴν τοῦ ἰδίου αὐτῶν «ἐγῶ» καὶ τὴν αὐτονομίαν των ἔναντι Αὐτοῦ, συνεπεία τῆς ἁμαρτίας. Οὕτω, καίτοι οἱ ἐθνικοὶ, ὡς πάντες οἱ ἄνθρωποι, εἶχον «ἀπὸ κτίσεως κόσμου» ἀμυδρὰν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ («γινόντες τὸν θεόν»), ἐν τούτοις «οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ ἠὺχαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἠλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνοσ φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν» (Ρωμ. 1,21–23). Λόγω τοῦ ἐγωισμοῦ, ὁ ὁποῖος συνιστᾷ ἀπειθειαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πηγὴν πάσης ἁμαρτίας (Πρβλ. στ' 24: «διὸ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν...» καὶ στ' 26: «εἰς πάθη ἀτιμίας»), οὗτοι «μετέλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα» (Ρωμ. 1,25). Ἐκ τῆς ἀρχικῆς ἀμυδρᾶς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, οὗτοι κατέληξαν εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων, τὰ ὁποῖα καὶ ἐθεοποίησαν («ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν») με ἀποτελεσμα, ἐνῶ ἐνόμιζον ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου θὰ καθίσταντο ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι, εἰς τὴν πραγματικότητα περιῆλθον εἰς κατάστασιν ὑποταγῆς εἰς τὰ εἴδωλα. Ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν κτίστην, οὗτοι ὑπετάγησαν εἰς τὰ κτιστά.

Τ' ἀνωτέρω εἶναι βαρυσήμαντα καὶ διὰ τὸν πρόσθετον λόγον, ὅτι ὁ Παῦλος θέτει τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας εἰς τὰς πραγματικὰς

του διαστάσεις. Τὸ θέμα τοῦτο βεβαίως ἀναπτύσσει οὗτος διεξωδικώτερον ἐν Α' Κορ. 1,18–2,16 καὶ 3,18–20, ἀλλ' ἐνταῦθα (Ρωμ. 1,18–32) οὗτος θέτει τὰς βάσεις τοῦ προβλήματος, διὰ τῆς συνδέσεως τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας πρὸς τὴν «ἀσεβείαν» τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἔξαρσιν τοῦ ἰδίου «ἐγὼ» ὑπεράνω τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ. Πράγματι, ἡ πεποίησις τῶν ἀνθρώπων εἰς τοὺς «διαλογισμοὺς αὐτῶν» καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν «σοφίαν» (Ρωμ. 1,21–22) ἦτο ἐκείνη, ἡ ὁποία τελικῶς ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὴν «μεταλλαγὴν» τῆς «ἀληθείας τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει» (στ' 25) καὶ οὕτως εἰς τὴν εἰδωλοκρατίαν, τ.ἔ. τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ «κτίστου», διὰ τῆς «κτίσεως», τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν εἰδώλων καὶ τὴν ὑποταγὴν του εἰς αὐτά. Ἐντεῦθεν, καθίσταται σαφές, διατὶ ὁ Ἀπόστολος χαρακτηρίζει τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ὡς «σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου» (Α' Κορ. 1,20) καὶ «σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου» (Α' Κορ. 2,6) καὶ «τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων», οἱ ὁποῖοι ἀντιστρατεύονται εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ. Ἐνῶ κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, διὰ τῆς ἀποκαλύψεως, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καταργεῖ τὸν ἀνθρώπινον λόγον, κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς, ἡ ἐξωχριστιανικὴ ἀνθρωπίνη σοφία καταργεῖ τὴν θείαν. Οὐχ ἤττον ὅμως, ἡ ἀνθρωπίνη σοφία αὕτη δὲν εἶναι κἄν «σοφία», ἀλλὰ «μωρία», διὸ καὶ οἱ ἄνθρωποι «φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν» (Ρωμ. 1,22) μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν ἐπιτύχουν τὴν σωτηρίαν των. Διὰ τοῦτο, «ἐπειδὴ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν, εὐδόκησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος (κατὰ τε Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας) σῶσαι τοὺς πιστεύοντας» (Α' Κορ. 1,21). Τὸ κήρυγμα τοῦτο «ἐμώρανε τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου» (1,20), διότι ἐκήρυττε «Χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν», καθόσον τὸ ὑπὸ τῶν ἐλλήνων (ἐθνικῶν) θεωρούμενον ὡς «μωρόν» «σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν» (1,24–25), διὸ καὶ «ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστίν» (Α' Κορ. 3,19). Τὰ σωτηριολογικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν Χριστῷ θείας ἀποκαλύψεως ἀπέδειξαν τὴν ἀνεπάρκειαν καὶ ἀδυναμίαν καὶ συνεπῶς τὴν «μωρίαν» τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας, διότι ἐπέτυχαν ἐκεῖνο ἀκριβῶς, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχη αὕτη, «ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» (Α' Κορ. 1,29. Πρβλ. 3,21). Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ καταστῇ αὐτόνομος «ἀσεβῶν» ἔναντι τοῦ Θεοῦ, ἀπεδείχθη ματαία, διότι δὲν ἐπέτυχε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα. Χωρὶς τὴν «ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος» τοῦ Θεοῦ «ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ» (Κολ. 1,9. Πρβλ. Ἐφεσ. 1,8) καὶ «τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ, Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσιν πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι» (Κολ. 2,2–3), ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου ἀποδεικνύεται ἄνευ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου. Ἐπομένως, «μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις» (Α' Κορ.

3,21), ὁ δὲ «καυχώμενος, ἐν κυρίῳ καυχάσθω» (1,31. Β' Κορ. 10,17 'Ιερ. 9,24). Διὰ πάντων τούτων, ὁ Παῦλος δὲν ἀπορρίπτει τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν καὶ σοφίαν καθ' ἑαυτάς, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, τὸ ὁποῖον ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπορρίπτει ταύτας ὡς θεολογίαν. Αὗται εἶναι καταδικαστέαι, μόνον ὅταν συνδυαζόμεναι μετὰ τῆς «ἀσεβείας» ἐναντι τοῦ Θεοῦ, χρησιμοποιῶνται ὡς θεολογικὸς λόγος καὶ τοῦτο διότι αὗται ἀποπροσανατολίζουν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁδηγοῦν αὐτὸν εἰς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν πλάνην, εἰς τὴν θεοποίησιν τῶν εἰδώλων. Ἐπομένως ὁ ἔλεγχος τοῦ Παύλου ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἔλεγχος τῆς ἐξωχριστιανικῆς σκέψεως, ἀλλὰ ἔλεγχος τῆς ἐξωχριστιανικῆς θρησκευτικότητος, ἐν ὀνόματι τῆς ἀληθείας τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Τούναντίον, ἡ ἐξωχριστιανικὴ σκέψις καταξιοῦται, ὅταν ἐν εὐσεβείᾳ πρὸς τὸν Θεὸν ὁδηγῆ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν γνῶσιν Αὐτοῦ καὶ τὴν κατανόησιν τῆς θείας ἀποκαλύψεως.

Εἰς τὸ θέμα τῆς γενικῆς ἀποκαλύψεως—γνώσεως τοῦ Θεοῦ εἰς ὄλοκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὁ Παῦλος ἀκολουθεῖ τὴν στοιχειώδη ἐπ' αὐτοῦ διδασκαλίαν τῆς Π. Διαθήκης, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπίσης βασικαὶ τινες ἠθικαὶ ἀρχαὶ ἦσαν ἀρχῆθεν, ἀπὸ τῆς δημιουργίας (πρβλ. «ἀπὸ κτίσεως κόσμου», Ρωμ. 1,20), γνωσταὶ καὶ ὑποχρεωτικαὶ δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (Σ. Σολ. 13—14). Παραλλήλως ὁμοως καὶ πέραν τοῦ παγκοσμίου τούτου ἠθικοῦ νόμου, ὁ Θεὸς ἐχορήγησεν εἰς τὸν Ἰσραὴλ καὶ ἕτερον συγκεκριμένον τοιοῦτον, διὰ τῆς Π. Διαθήκης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς ἐθνικούς. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ ἄγνοια τοῦ νόμου τούτου τῆς Π. Διαθήκης, ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, παρέχει εἰς αὐτοὺς ἐλαφρυντικά τινα στοιχεῖα, ἐν ὅψει τῆς μελλούσης ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ, οὐδὲν ἐλαφρυντικὸν στοιχεῖον ὑπάρχει εἰς αὐτούς, διὰ τὴν μὴ τήρησιν τοῦ παγκοσμίου ἠθικοῦ νόμου, τοῦ ὁποῦ οὗτοι ἐτέλουν ἐν γνώσει, καθόσον, «τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνότες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσιν τοῖς πράσσουσιν» (Ρωμ. 1,32). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, οὗτοι εἶναι «ἀναπολόγητοι» ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (2,1). Ἀπεναντίας, ὅταν οἱ ἐθνικοί, οἱ μὴ γνωρίζοντες τὸν νόμον τῆς Π. Διαθήκης, «φύσει» τὰ τοῦ ἠθικοῦ νόμου ποιῶσιν, ἀποδεικνύουν τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ, διότι «ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως» (Ρωμ. 2,14—15). Ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ἀπτόν ἐνδεικτικὸν στοιχεῖον ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως τοῦ παγκοσμίου ἠθικοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, κρίνουσα τὸν ἄνθρωπον ἀναλόγως, κατὰ τὴν τήρησιν ἢ παραβίασιν αὐτοῦ. Ἡ λέξις «συνείδησις», προέρχεται ἐκ τοῦ ἑλληνιστικοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τοῦ ὁποῦ παραέλαβον ταύτην καὶ οἱ συγγραφεῖς τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ (10,20. 42,18) καὶ τῆς Σοφίας Σολομώντος (17,11).

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ αὕτη χρησιμοποιεῖται εἰκοσιπεντάκις ὑπὸ τοῦ Παύλου καὶ τρεῖς ὑπὸ τοῦ Πέτρου. Παραγομένη δὲ ἐκ τῆς προθέσεως «σὺν» καὶ τοῦ ρήματος «οἶδα», αὕτη δηλοῖ τὸ ἠθικὸν κριτήριον τῶν πράξεων τοῦ «ἐγώ». Δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἴπωμεν, ὅτι αὕτη δηλοῖ τὴν ὑπαρξιν δύο «ἐγῶ» εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἐν ἀντιπαραθέσει, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀξιολογεῖ τὰ αὐτὰ δεδομένα ὑπὸ διάφορον πρίσμα, ὥστε τὸ ἐν νὰ ἐλέγῃ τὸ ἕτερον, ὡς καὶ ὁ Παῦλος τονίζει διὰ τῆς ἐκφράσεως «καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων» (Ρωμ. 2,15). Κυρίως ὅμως, ὁ ἔλεγχος οὗτος γίνεται ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ «ἐγώ», τὸ ὁποῖον ἐλέγχει τὰς ροπὰς καὶ τὰς πράξεις τοῦ κακοῦ (Α' Τιμ. 1,5· 19. 3,9. Β' Τιμ. 1,3). Ὁ δὲ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον αὕτη ἀπουσιάζει εἰς τὰ προγενέστερα βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, ὀφείλεται εἰς τὴν συγκεκριμένην περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίαν αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν, τὸ κριτήριον τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἠθικῶν Αὐτοῦ ἐπιταγῶν. Ἐνταῦθα, τόσον ἡ γνῶσις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ (Πρβλ. Ψαλ. 15,7 ἐ. 39,8. 118,11 κ.λπ.), ὅσον καὶ ἡ αὐτογνωσία τοῦ ἀνθρώπου (Δευτ. 30,14) πηγάζουν ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ Ὅποιος, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐλέγχει τὸν ἁμαρτωλόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀνταμοίβει τὸν δίκαιον. Τοιουτοτρόπως, ὁμιλῶν περὶ τῆς συνειδήσεως ὡς κριτηρίου τῆς ἠθικῆς ὑποστάσεως τῶν ἐθνικῶν, ὁ Παῦλος ἐννοεῖ ὅτι οὗτοι ἔχουν ἐκ φύσεως τὴν δυνατότητα διακρίσεως μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ καὶ συνεπῶς τὴν ὑποχρέωσιν τηρήσεως τοῦ παγκοσμίου ἠθικοῦ κώδικος καὶ ἐπομένως τὴν γνῶσιν τοῦ συντάκτου αὐτοῦ, τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο βεβαίως δὲν δηλοῖ ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ φυσικοῦ τούτου θείου νόμου δύναται νὰ παράσῃ εἰς αὐτοὺς αὐτομάτως τὴν σωτηρίαν, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ ἀπλή γνῶσις τοῦ συγκεκριμένου νόμου τῆς Π. Διαθήκης δὲν προσεπόρισε τὴν σωτηρίαν εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Ἀμφοτέρων ἡ συνείδησις εἶναι ἔνοχος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (Ρωμ. 2,17–3,20) διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἠμπόδισεν ἀμφοτέρους νὰ ἐπιτύχουν τὴν σωτηρίαν, παρὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν γνῶσιν τοῦ ἀντιστοίχου νόμου τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ ἁμαρτία (Ρωμ. 1,20. 3,9–20 κ.λπ.), ἡ ὁποία ὠδήγησεν αὐτοὺς μακρὰν Αὐτοῦ (Γαλ. 4,9).

Πέραν τῶν ἀνωτέρω, τὴν παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς γενικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ τονίζει ὁ Παῦλος καὶ διὰ τῆς φράσεως τοῦ ἐκ Κιλικίας στωικοῦ ποιητοῦ Ἀράτου «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν» (Πράξ. 17,28), διὰ τῆς ὁποίας ὑπογραμμίζει, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν συγγένειαν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, γενικῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ γεγονός, ὅτι «ἐν αὐτῷ (γὰρ) ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν» (17,28α). Βεβαίως, ἐξ ἄλλων περιπτώσεων γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Ἀπόστολος δὲν υἱοθετεῖ πλήρως καὶ ἄνευ διευκρινίσεως τὴν ἀντίληψιν ταύτην (Ρωμ. 8,14–17. Γαλ. 3,26. 4,4–7.

Ἐφεσ. 1,5). Ἄναμφιβόλως, κατὰ τὸν Παῦλον, οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι υἱοὶ Θεοῦ ἐκ φύσεως, ἀλλὰ γίνονται υἱοὶ Αὐτοῦ δι' υἰοθεσίας, διὸ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτῶν ὡς «γένους» τοῦ Θεοῦ ἐν Πράξ. 17,28, τυγχάνει ἀπολύτως ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν λατρείαν τῶν εἰδώλων. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑποκρύπτει ἡ ἔκφρασις αὕτη εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς «κατ' εἰκόνα» Θεοῦ δημιουργίας πάντων τῶν ἀνθρώπων (Γεν. 1,26 ἔ. Α' Κορ. 11,7. Κολ. 3,10), ἐπομένως καὶ τῶν ἐθνικῶν. Ἄναφερόμενον εἰς τὸ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον τῆς ψυχῆς, τὸ «κατ' εἰκόνα» ἐξαίρει τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ τὰ λοιπὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ καὶ παρέχει τὴν βάσιν καὶ τὰς προϋποθέσεις ἐκεῖνας, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ὁποίων οὗτος δύναται νὰ ἀχθῆ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ὁμοίωσιν πρὸς τὸν κτίσαντα αὐτὸν Θεόν. Δυνάμει τοῦ «κατ' εἰκόνα», ὁ ἄνθρωπος ἐτοποθετήθη εἰς τὴν ὄρατὴν δημιουργίαν ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ, ἄρχων ἐν αὐτῇ καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον ὁ Θεὸς ἄρχει ὀλοκλήρου τῆς δημιουργίας, ὄρατῆς καὶ ἀοράτου (Α' Κορ. 11,7). Ἐπομένως, τὰ ἐμφύτως τεθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον στοιχεῖα ταῦτα δύναται νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἠθικὴν προσωπικότητα διακρινομένην τῶν ἄλλων δημιουργημάτων, τὰ ὁποῖα στεροῦνται αὐτῆς τῆς δυνατότητος καὶ προαιρέσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑπογραμμίζει τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀποκλειστικὴν αὐτοῦ εὐθύνην κατὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆς. Καὶ διὰ μὲν τοῦ λογικοῦ τῆς ψυχῆς του, ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ συνείδησιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κόσμου, δυνάμενος οὕτω νὰ ἀχθῆ ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ὄρατῶν εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἐπίγνωσιν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ (Ρωμ. 1,20). Διὰ δὲ τοῦ αὐτεξουσίου, οὗτος δύναται νὰ καταστήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἴδιον αὐτοῦ ἀγαθόν, προκόπτων οὕτως εἰς ἀρετὴν καὶ γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς ἐξομοίωσιν πρὸς Αὐτόν. Ὅσον δηλαδὴ περισσότερον συμμορφοῦται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ προαιρέσεως, τόσον περισσότερον ἐπιγινώσκει «τὸν καλέσαντα αὐτὸν ἰδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ, δι' ὧν τὰ τίμια καὶ μέγιστα ἡμῖν ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων καταστήθῃ θείας κοινωνὸς φύσεως ἀποφυγὼν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς» (Β' Πέτρ. 1,3-11). Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἐν δυνάμει εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν, πρὸς τὸν ὁποῖον ὀφείλει οὗτος νὰ κατατείνῃ, εἶναι τὸ «καθ' ὁμοίωσιν», ἐνῶ τὸ «κατ' εἰκόνα» τυγχάνει στοιχεῖον ἔμφυτον καὶ ἀναφαίρετον εἰς πάντα ἄνθρωπον, δίκαιον καὶ ἁμαρτωλόν, ὡς στοιχεῖον ἀρχικόν καὶ οὐσιῶδες τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐντεῦθεν, ἡ ἐκ προαιρέσεως ἐπισυμβᾶσα πτώσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἡ ὁποία ἀπεμάκρυνε καὶ ἀπεξένωσεν αὐτὸν ἀπὸ τὸν Θεόν, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπώλειαν τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν», τὸ ὁποῖον εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Τοῦναντίον, τὸ «κατ' εἰκόνα» παρέμεινε καὶ μετὰ τὴν πῶσιν, καίτοι

συσκοτισθὲν καὶ ἀμαυρωθὲν. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῆς δυνατότητος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς μετάνοιαν καὶ ἐπιστροφὴν εἰς τὸν Θεόν, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ὑπνήχθη ἀμέσως μετὰ τὴν πτώσιν εἰς τὸ λεγόμενον «πρωτευαγγέλιον» (Γεν. 3,15). Καὶ μετὰ τὴν πτώσιν δηλαδή, ἀπέμεινον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀμυδραὶ ἠθικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι καταλλήλως ἀξιοποιούμεναι, δύνανται νὰ ὀδηγήσουν αὐτὸν καὶ πάλιν, ἐκ τῆς ἀμυδρᾶς καὶ συσκοτισμένης γνώσεως τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν σφύζουσαν ἐπίγνωσιν Αὐτοῦ, διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προσοικειώσεως τῆς ἐν Χριστῷ θείας ἀποκαλύψεως καὶ οὕτως εἰς τὴν πλήρη καὶ τελείαν γνῶσιν Αὐτοῦ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» ἐν τῇ βασιλείᾳ Του (Α' Κορ. 13,9–12). Ἐὰν δὲν εἶχον οὕτω τὰ πράγματα, οὔτε αἱ ἀποκαλυπτικαὶ ἐπεμβάσεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οὔτε αἱ ἐκκλήσεις Αὐτοῦ πρὸς μετάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου θὰ εἶχον νόημα. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐλογίζετο ὀριστικῶς ὡς ἀπολεσθεὶς ὑπὲρ τοῦ διαβόλου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ὑπεγράμμιζε τὴν ἥτταν τοῦ Θεοῦ καὶ συνεπῶς τὸ ἄσκοπον καὶ μάταιον τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ἐντεῦθεν, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καταλογίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ Ἀγία Γραφή, δὲν εἶναι ἡ παντελὴς ἀγνοια τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας συσκοτίσις αὐτῆς, ἡ ὁποία καὶ πρέπει νὰ ἐκλείψῃ, διὰ νὰ δυνηθῇ οὗτος νὰ ἀτενίσῃ καθαρῶς τὴν θείαν ἀποκάλυψιν καὶ ὀδηγηθῇ ἐκ τῆς ἀμυδρᾶς γνώσεως τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν πλήρη ἐπίγνωσιν Αὐτοῦ, διὰ τῆς μετ' Αὐτοῦ συνάψεως προσωπικῶν σχέσεων ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ.

ΣΤ'. Ἡ ἱστορικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ διάστασις τῆς ἀποκαλύψεως.

Ἡ διὰ τῶν ὄρων «ἀποκαλύπτειν—ἀποκάλυψις», «φανερῶν—φανέρωσις», «ἐπιφαίνειν—ἐπιφάνεια», κ.λπ., χρησιμοποιουμένων ἐν τεχνικῇ θεολογικῇ ἐννοίᾳ, ἔκφρασις τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ὡς φανέρωσεως κεκρυμμένων καὶ ἀγνώστων εἰς τοὺς ἀνθρώπους θείων πραγματικοτήτων, καταστάσεων καὶ ἀληθειῶν, μάλιστα δὲ τοῦ προαιωνίου Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐνσάρκως, δὲν περιορίζεται καὶ δὲν ἐξαντλεῖται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἱστορικὸν παρόν, ἀλλ' ἐκτείνεται εἰς τὸ μέλλον, ὅτε καὶ μέλλει αὕτη νὰ ὀλοκληρωθῇ καὶ τελειωθῇ. Ἡ ἐπανειλημμένη καὶ κατὰ διαφόρους τρόπους γενομένη δήλωσις τοῦ Χριστοῦ, ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ διὰ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον, κατὰ τὸ τέλος τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἱστορίας (Πρβλ. π.χ. Μτθ. 24. Μκ. 13. Λκ 21. Πράξ. 1,11 κ.λπ.), διήκει δι' ὅλης τῆς Κ. Διαθήκης. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικόν, ὅτι εἰς τὴν δευτέραν ταύτην ἔλευσιν αὐτοῦ ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς καὶ ὁ ὅρος «παρουσία» ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, ἐνῶ ὁσάκις οὗτος χρησιμοποιῆται ἐπὶ ἀνθρώπων, ἔχει

ιστορικήν μόνον σημασίαν, ἀντιθέτως πρὸς τὸ ρῆμα «πάρεμι», τὸ ὁποῖον ἔχει ἱστορικήν μόνον σημασίαν χρησιμοποιοῦμενον ἀδιακρίτως ἐπὶ τε τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐπομένως, διὰ τοῦ ὅρου «παρουσία», ὑπογραμμίζεται, ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ εἶναι πραγματικῶς παρὼν κατὰ τὴν δευτέραν ἔλευσιν αὐτοῦ, ἀκριβῶς ὅπως ἦτο καὶ κατὰ τὴν πρώτην, ἐνῶ κατὰ τὸ μεσολαβοῦν διάστημα, οὗτος εἶναι παρὼν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐχὶ σωματικῶς, ἀλλ' ἐν τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (Ἰωάν. 14,16·26. 15,26. 16,7 κ.λπ.).

Τούτου δοθέντος, καθίσταται σαφές, ὅτι ἡ διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου γενομένη ἄμεσος καὶ προσωπικὴ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, μέλλει νὰ ὀλοκληρωθῇ καὶ τελειωθῇ κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τούτου, μεθ' ὅλων τῶν συνεπειῶν αὐτῆς διὰ τὸν ἄνθρωπον. Οὐχ ἤττον ὅμως, ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μετὰ τῆς ἱστορικῆς καὶ τῆς ἐσχατολογικῆς ἀποκαλύψεως—παρουσίας τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον. Κατὰ τὴν πρώτην, ὅτε οὗτος ἦλθεν ὡς κῆρυξ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ λυτρωτῆς τῶν ἀνθρώπων, τὸ βασικὸν μέσον καὶ ὁ οὐσιαστικὸς παράγων διὰ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ἀποδοχὴν τῆς ταυτότητος αὐτοῦ ἦτο ἡ πίστις (Πρβλ. Ἰωάν. 1,12–13. Μκ.1,15. Mtθ. 3,2. 4,23 κ.λπ.). Μόνον δηλαδή ὅσοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, ἀνεγνώρισαν αὐτόν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρά των, ἐνῶ ὅσοι δὲν ἐπίστευσαν, ἠρνήθησαν καὶ ἀπέρριψαν αὐτόν, ὡς ἔπραξαν π.χ. οἱ ἡγέται τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Διὰ τῆς πίστεως ὁ ἄνθρωπος καταφάσκει τὴν ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψιν καὶ γινώσκει τὸν Θεοῦ (ἐπίγνωσις) ἐνεργῶν ἐλευθέρως καὶ ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως ἐν ὑποκειμενικῇ ἐτοιμότητι εἰς προὔπαντησιν τοῦ ἀποκαλυπτομένου Θεοῦ, διὰ τὴν σύναψιν προσωπικῆς μετ' Αὐτοῦ κοινωνίας—γνωριμίας, μὲ σκοπὸν τὴν σωτηρίαν του. Ἄπαξ δὲ συμβῆ τοῦτο, τότε ἡ πίστις αὕτη ἐπιχορηγεῖται καὶ ἐνισχύεται διὰ τῆς θείας χάριτος, ὑπὸ τῆς ὁποίας καὶ τελειοῦται ὡς κοινωνία τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος μετὰ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἡ πίστις παρουσιάζεται ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὑπὸ διττὴν ὄψιν, τ.ἔ. ὡς ψυχικὴ ἐτοιμότης καὶ λειτουργία, ἀφ' ἑνὸς καὶ ὡς δωρεὰ τοῦ Θεοῦ (ἢ τοῦ Χριστοῦ), ἀφ' ἑτέρου (Πρβλ. π.χ. Λκ. 17,5. 22,32). Ἐπομένως, ἡ μόνη δυνατὴ ἀπάντησις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἱστορικήν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ πίστις ἐκφραζομένη ὡς ὁμολογία καὶ κατὰ συνέπειαν, αὕτη εἶναι ἡ μόνη δυνατὴ ὁδὸς γνώσεως Αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἰσχύει ὄχι μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν ὄσων ἔζησαν «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ» (Ἐβρ. 5,7), ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ὄσων ζοῦν ἔκτοτε, κατὰ τὸ μέχρι τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ διάστημα, καθόσον διὰ τῆς πίστεως, τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν καθίσταται ἱστορικὸν παρὸν (βλ. π.χ. Β' Κορ. 6,2) δι' ἕκαστον ἀποδεχόμενον καὶ ἀναγνωρίζοντα τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρα.

Ἄλλ' ἢ διὰ τῆς πίστεως κατάφασις τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, περιλαμβάνει οὐ μόνον τὰ γενόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐσόμενα. Ἡ κατάφασις δηλαδή αὕτη δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἱστορικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μετα-ἱστορικὴν, ἐσχατολογικὴν ἀποκάλυψιν, ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὸν στόχον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἱστορικῆς τοιαύτης. Ὁ σκοπὸς τῆς ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ θείας ἀποκαλύψεως εἶναι ἢ ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τοῦ Θεοῦ συνύπαρξις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐντεῦθεν, ἢ πίστις ἔχει συγχρόνως καὶ ἐσχατολογικὴν διάστασιν, ἐκφραζομένην διὰ τῆς ἐλπίδος. Ἐδραζομένη ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἀποκαλύψεως, αὕτη ὁλοκληροῦται καὶ τελειοῦται ἐν τῇ ἐσχατολογικῇ τοιαύτῃ (Ἐβρ. 11,1). Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἢ περιγραφὴ τοῦ κύκλου τούτου ὑπὸ τοῦ Παύλου λέγοντος· «ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἢ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,...» (Τίτ. 2,11-13). Δικαιωθεὶς ἐκ πίστεως εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πιστεύων ἄνθρωπος καυχᾶται «ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ» (Ρωμ. 5,1-2), ἢ θεὰ τῆς ὁποίας ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ταῦτοχρόνως τὴν κατακλιεῖδα τῆς πρὸς αὐτὸν θείας ἀποκαλύψεως καὶ τῆς προοπτικῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διὰ τῆς ἐλπίδος κατάφασις τῶν μελλόντων εἶναι αὕτη αὕτη ἢ πίστις εἰς τὴν ὑπόστασιν τῶν ἐλπιζομένων καὶ ἔλεγχος «πραγμάτων οὐ βλεπομένων» (Ἐβρ. 11,1). Εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Παύλου διδόμενον ὀρισμὸν τούτον, εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἢ «ὑπόστασις», τίθεται παραλλήλως πρὸς τὸν «ἔλεγχον». Ὡς ὑποκειμενικὴ λειτουργία, ὁ «ἔλεγχος» διαφέρει τῶν ἀντικειμενικῶς ἱσταμένων πραγμάτων. Ὡς ἀνάκρισις, βάσανος, ἔρευνα καὶ ἀπόδειξις ἢ τεκμήριον, ὁ «ἔλεγχος» δηλοῖ τὴν ὑποκειμενικὴν βεβαιότητα-πίστιν ἢ ἀπόδειξιν τῶν καθ' ἑαυτὰ ὑπαρχόντων πραγμάτων, πολλῶ μᾶλλον ὅταν ταῦτα τυγχάνουν «οὐ βλεπόμενα». Ὡς καρπὸς καὶ ἔκφρασις τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνεται ἢ προσωπικὴ συνάντησις καὶ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐξ Αὐτοῦ ἀπορρεουσῶν ἀχρόνων καταστάσεων καὶ πραγματικοτήτων, ἢ πίστις ὡς ἐλπίς διαφέρει τούτων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν ἀντικειμενικῶς καὶ καθ' ἑαυτάς, ἀλλὰ βιοῦνται ὡς ὑπάρχουσαι διὰ τῆς πίστεως. Ἡ ὑπαρξίς αὐτῶν δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πίστεως, διὸ καὶ ἢ μὴ βίωσίς των ὑπὸ τοῦ μὴ πιστεύοντος οὐδόλως ἐπηρεάζει αὐτάς. Ἡ ἀπιστία ἐπηρεάζει τὸν ἄπιστον, οὐχὶ τὰς μεταφυσικὰς πραγματικότητας καθ' ἑαυτάς. Τοῦναντίον, ἢ πίστις καθιστᾷ ὑποκειμενικῶς πραγματικὰς καὶ ὑπαρκτάς, εἰς τὸν πιστεύοντα, τὰς ἄλλως πως ἀντικειμενικῶς ὑφισταμένας πραγματικότητας ταύτας. Τοιοῦτοτρόπως, λοιπόν, καταφάσκων τὸ μέλλον διὰ τῆς πίστεως-ἐλπίδος, ὁ ἄνθρωπος ὑποστασιοποιεῖ ὑποκειμενικῶς καὶ

βιοῖ τὰς ἀντικειμενικῶς ὑπαρχούσας ἀοράτους ὑποστάσεις τοῦ μέλλοντος κόσμου (Πρβλ. Α' Κορ. 13,9 ἐ.), αἱ ὁποῖαι, ἀντιστρόφως, διέπουν τὸ ἱστορικὸν γεγονός τῆς πίστεως. Ὁ μετέχων τοῦ μέλλοντος ἐν τῷ παρόντι συντηρεῖ καὶ ὀλοκληρώνει τὴν μετοχὴν ταύτην εἰς τὸ μέλλον, ὅτε θὰ ἔχη τὴν πληρότητα αὐτοῦ. Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ ἀκριβῶς ὠμίλησε καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητάς του, εἰπὼν ὅτι «ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ γνώσεσθε ὑμεῖς ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ μου καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν ὑμῖν» (Ἰωάν. 14,20). Τὴν ἐνότητα ταύτην ἐβίουν οἱ μαθηταὶ ἤδη ἐν τῷ παρόντι διὰ τῆς πίστεως, ἀλλ' «ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ» θὰ διαπιστώσουν πλήρως τὴν πραγματικότητά ταύτην. Ἡ διὰ τῆς πίστεως ἀρξαμένη γνῶσις ἐν τῷ παρόντι, θὰ ὀλοκληρωθῇ καὶ τελειωθῇ ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ βασικὸς παράγων διὰ τὴν κατάφασιν τῆς ἱστορικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ εἶναι ἡ πίστις, ὁ παράγων καταφάσεως τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀποκαλύψεως Αὐτοῦ θὰ εἶναι ἡ θέα, ἡ ὄρασις διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ (Β' Κορ. 5,7). Κατὰ τὴν δευτέραν δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, οὐδεὶς ἄνθρωπος, πιστεύων ἢ μὴ πιστεύων, θὰ δυνηθῇ νὰ ἀποφύγῃ τὴν θέαν αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης του: «ἰδοὺ ἔρχεται μετὰ τῶν νεφελῶν, καὶ ὄψεται αὐτὸν πᾶς ὀφθαλμὸς καὶ οἳτινες αὐτὸν ἐξεκέντησαν, καὶ κόψονται ἐπ' αὐτὸν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς» (Ἀποκ. 1,7 Δαν. 7,13. Πρβλ. Μθθ. 24,30. Μκ. 13,26. Λκ. 21,27), «ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» (Μθθ. 24,27. Λκ. 17,24-30). Τότε, πάντες οἱ ἄνθρωποι «ὀψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἔστιν» (Α' Ἰωάν. 3,2), οὐχὶ πλέον «δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» (Α' Κορ. 13,12) καὶ διὰ πίστεως, ἀλλὰ «διὰ εἶδους» (Β' Κορ. 5,7). Τότε, ἡ θεία δόξα τοῦ Χριστοῦ δὲν θὰ ἀποκρύπτεται ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ σαρκός, χάριν τῶν ἀνθρώπων, τῶν «πεπραμένων ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν» (Ρωμ. 7,14), οὔτε ἡ «μορφὴ θεοῦ» θὰ ἐπισκιάζεται ὑπὸ τῆς «μορφῆς δούλου» (Φιλιπ. 2,6-7), χάριν τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας τοῦ χοϊκοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ θὰ εἶναι ὄρατὴ ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔχουν ἐν τῷ μεταξύ προσλάβει τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον πνευματικὸν σῶμα, καὶ δὴ οἱ μὲν κεκοιμημένοι, διὰ τῆς ἀναστάσεως, οἱ δὲ ζῶντες, διὰ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ χοϊκοῦ θνητοῦ σώματος αὐτῶν (Α' Κορ. 15,50-54). Πράγματι, καίτοι ἐν αὐτῷ κατώκει «πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (Κολ. 2,9), ἐν τούτοις ἡ θεία δόξα τοῦ Υἱοῦ ἦτο κεκρυμμένη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ» (Ἐβρ. 5,7), λόγῳ τῆς καταστάσεως εἰς ἣν ἐτέλει ἡ πεπτωκυῖα αὐτῶν φύσις. Ὡς καὶ πρηγουμένως ἐτονίσθη, ὁ παράγων διὰ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ἀποδοχὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ, δὲν εἶναι ἡ λειτουργία τῶν σωματικῶν

αἰσθήσεων (Πρβλ. Ἰωάν. 20,29), ἀλλ' ἡ πίστις ὡς λειτουργία τῆς ψυχῆς. Ἐντεῦθεν, ἡ θεότης καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ, «δόξα ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός» (Ἰωάν. 1,14), κατὰ τὸν ἐπίγειον αὐτοῦ βίον, ἐγένετο ὄρατῆ («ἐθεασάμεθα»), τ.ἔ. ἀντιληπτὴ καὶ αἰσθητὴ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίστεως, διὸ καὶ «ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν» (Ἰωάν. 1,12–13. Πρβλ. 2,11). Ἐξαιρέσειν, ἐν μὲν τῇ Π. Διαθήκῃ ἀπετέλεσαν ὁ θεόπτης Μωυσῆς (Ἐξ6δ. 33,18 ἐ.ἐ.) καὶ οἱ προφῆται (Ἦσα. 6. Πρβλ. Ἰωάν. 12,41. Ἀμῶς 9,1. Ἰεζεκ. 1,1 ἐ. 8,1 ἐ.ἐ.), ἐν δὲ τῇ Κ. Διαθήκῃ οἱ μαθηταὶ Πέτρος, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Χριστὸς ἐπέτρεψε νὰ ἴδουν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ μέρος τῆς θείας αὐτοῦ δόξης, ὡς δεῖγμα τῆς ὅλης δόξης, μετὰ τῆς ὁποίας θὰ ἔλθῃ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν (Μτθ. 17,1 ἐ.ἐ. Μκ. 9,2 ἐ.ἐ. Λκ. 9,28 ἐ.ἐ. Β' Πέτρ. 1,16 ἐ.ἐ.).

Πρέπει ὁμως δεόντως νὰ ὑπογραμμισθῇ, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως, ὅτι ἡ «θέα» αὕτη τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, «δόξης ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός» (Ἰωάν. 1,14), ὡς ἀντίληψις καὶ αἴσθησις αὐτῆς διὰ τῆς πίστεως, δὲν εἶναι θέα τῆς θείας αὐτοῦ οὐσίας, ἀλλὰ θέα τῆς θείας αὐτοῦ ἐνεργείας. Ὡς ἄπειρος καὶ ἀπεριόριστος, ὑπερβατικὴ καὶ διάφορος καὶ ξένη παντελῶς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἡ θεία φύσις τυγχάνει παντελῶς ἀθέατος καὶ ἄγνωστος εἰς τὸν ἄνθρωπον, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀποκάλυψιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐσχατολογικὴν, μεταχρονικὴν τοιαύτην. Αὐτὸ τὸ ὅποιον εἶδον οἱ ἄνθρωποι διὰ τῆς πίστεως, «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ» (Ἐβρ. 5,7) καὶ θὰ ἴδουν ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν, διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, εἶναι ἡ ἐκ τῆς θείας φύσεως ἀπορρέουσα ἐνέργεια, ἐκδηλουμένη ποικιλοτρόπως ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ (Λκ. 24,19). Οὕτως εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν μαθητῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ «Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;», ὁ Χριστὸς ἀπεκρίθη: «πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε...» (Μτθ. 11,3 ἐ.ἐ. Λκ. 7,19 ἐ.ἐ.). Ἡ θεία δόξα τοῦ Χριστοῦ ἐξεφράζετο διὰ τοῦ ἔργου του. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, ἔνθα κατὰ «τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων» (θαυμάτων), ὅτε μετέτρεψε τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον, κατὰ τὸν ἐν Κανᾷ γάμον, ὁ Χριστὸς «ἐφανερώσεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ» (Ἰωάν. 2,1–11), καθὼς ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, ὅτε οὗτος (ὁ Χριστὸς) παρετήρησεν εἰς τὴν ἀμφιβάλουσαν Μάρθαν, εἰπὼν «οὐκ εἶπὸν σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς ὅψῃ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ;» (Ἰωάν. 11,40). Ἐχων κοινὴν δὲ τὴν φύσιν μετὰ τοῦ Πατρός, ὁ Χριστὸς ἔχει κοινὴν μετ' Αὐτοῦ καὶ τὴν

δόξαν, ὧν «ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ» (Ἐβρ. 1,3), πράγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ, ὅτι ὁ θεώμενος τὴν δόξαν αὐτοῦ, θεᾶται ταυτόχρονα τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς, θεᾶται δὲ τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς μόνον διὰ τῆς θέας τῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ, τοῦ ἀποκαλύπτοντος ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα: «οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. εἰ ἐγνώκατέ με, καὶ τὸν πατέρα μου γνώσεσθε· καὶ ἅπ' ἄρτι γινώσκετε αὐτὸν καὶ ἐώρακατέ αὐτόν», καθότι «ὁ ἐωρακῶς ἐμὲ ἐώρακεν τὸν πατέρα» (Ἰωάν. 14,6-9). Οὕτω λοιπόν, διὰ τοῦ Υἱοῦ, «ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου» (Κολ. 1,15. Πρβλ. Β' Κορ. 4,4), ὁ πιστεύων ἀνάγεται εἰς τὸ ἀποκαλυπτόμενον Ἀρχέτυπον, καταυγαζόμενος ὑπὸ τοῦ μεγαλείου τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλυπτομένης δόξης τοῦ Θεοῦ. Κατὰ συνέπειαν, ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ ἔχει χριστολογικὰς διαστάσεις, οὐσα κοινωνία Αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Ἐν τῇ Οἰκονομίᾳ τῆς Τριαδικῆς Θεότητος, τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτει ταύτην ἐνσάρκως, εἶναι ὁ Υἱός.

Ἡ γνῶσις ὅμως τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Χριστοῦ, δὲν περιορίζεται χρονικῶς «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ» (Ἐβρ. 5,7). Αὕτη συνεχίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ μέχρι τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκῶν «ὑπηρετῶν τοῦ λόγου» (Λκ. 1,2), οἱ ὁποῖοι κηρύττουν «ὃ ἦν ἅπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν» (Α' Ἰωάν. 1,1-4) «ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν ἔχητε μεθ' ἡμῶν». Ἀπὸ τῆς ὑψώσεως τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ κόσμου καὶ ἐξῆς, ἡ ἱστορικὴ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ συνεχίζεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τοῦ κηρύγματος, ἐν τῷ ὁποίῳ τὴν θέσιν τῆς ἐμπειρικῆς ἀξίας τῆς δράσεως καταλαμβάνει ἡ ἐμπειρικὴ ἀξία τῆς ἀκοῆς, διὰ τῆς ὁποίας ὁ πιστεύων κοινωνεῖ τοῦ Χριστοῦ ὁμοῦ μετὰ τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων αὐτοῦ. Τοῦτο δηλοῖ ὅτι τὴν πρωταρχικὴν θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ταύτῃ δὲν ἔχουν αἱ σωματικαὶ αἰσθήσεις, ἀλλ' ἡ πίστις, ὡς ἐλευθέρα διάθεσις τῆς ψυχῆς καὶ ὁμολογία τοῦ Θεοῦ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν. Ὅπως δὲ «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ», πολλοὶ εἶδον διὰ τῆς ἀντιστοίχου σωματικῆς ταύτης αἰσθήσεως τὸν Χριστόν, ἀλλ' ὀλίγοι «ἐθεάσαντο τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός» (Ἰωάν. 1,14), οὕτω καὶ μετὰ τὴν ὑψωσιν αὐτοῦ, πολλοὶ ἀκούουν διὰ τῆς ἀντιστοίχου σωματικῆς αἰσθήσεως τὸν «λόγον αὐτοῦ» διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὀλίγοι ἀποδέχονται αὐτὸν ὡς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτοντα ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα. Καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα, ἡ πίστις εἶναι ὁ παράγων ἐκεῖνος, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει πείραν (γινώσκει) τῆς δόξης αὐτοῦ, τ.ἔ. τῆς ἐνεργείας τῆς θεότητος αὐτοῦ. Ὁ λόγος τοῦ κηρύγματος ὡς συνέχεια τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀντλεῖ τὴν δυνάμιν

του, ἀποκαλύπτει ἐξ ἴσου τὸν Θεὸν καὶ κοινωνεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς Αὐτόν, ὅπως καὶ τὸ «ἔργον» τοῦ Χριστοῦ. Ἔργον καὶ λόγος καὶ ἐπομένως αὐτοψία καὶ ἀκοή ἔχουν τὴν αὐτὴν ἀποκαλυπτικὴν ἀξίαν καὶ ἰσχύν. Ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται προσωπικῶς ἐν τῷ Υἱῷ εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ διδάσκει, ὁ δὲ ἄνθρωπος προσλαμβάνει καὶ γινώσκει τὸν Θεὸν ἐνεργοῦντα, ὅπως προσλαμβάνει καὶ γινώσκει Αὐτὸν ὁμιλοῦντα. Δὲν πρέπει ἄλλως τε νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχήν, ὅτι διὰ τοῦ λόγου, ἀποκλειστικῶς, ἀπεκαλύφθη ὁ Θεὸς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ὅπως διὰ τοῦ λόγου τοῦ κηρύγματος ἀποκαλύπτεται οὗτος καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦτο ἔχει χριστολογικὸν περιεχόμενον. Ἐντεῦθεν, «ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει» (Λκ. 10,16), «κἀγὼ ἃ ἤκουσα παρ' αὐτοῦ (τοῦ πατρὸς) ταῦτα λαλῶ εἰς τὸν κόσμον» (Ἰωάν. 8,26), «καθὼς ἐδίδαξέν με ὁ πατὴρ ταῦτα λαλῶ» (στ. 28). Ὁ μὴ ἀκούων τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ δὲν γινώσκει «τὴν λαλιάν» αὐτοῦ τὴν διαβεβαιουσαν, ὅτι «ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἤκω· οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλεν» (Ἰωάν. 8,42-43)· «ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ· πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούει μου τῆς φωνῆς» (Ἰωάν. 18,37. Πρβλ. 14,24). Ὅπως ἡ ὄρασις, οὕτω καὶ ἡ ἀκοή δημιουργεῖ τὸ ἐρέθισμα τῆς πίστεως, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης ἀναγνωρίζει τις τὸν Χριστὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνταποκρίνεται οὕτως εἰς τὴν ἀποκάλυψιν καὶ ἐπίγνωσιν Αὐτοῦ. Διὰ μόνης δὲ τῆς πίστεως δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐξασφαλίζει τὰς προϋποθέσεις τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, «εἰς κληρονομίαν ἀφθαρτον καὶ ἀμίαντον καὶ ἀμάραντον, τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς εἰς ἡμᾶς, τοὺς ἐν δυνάμει θεοῦ φρουρουμένους διὰ τῆς πίστεως εἰς σωτηρίαν ἐτοιμὴν ἀποκαλυφθῆναι ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ», εἰς ἔπαινον καὶ δόξαν καὶ τιμὴν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Α' Πέτρ. 1,4-7).

Τοιοιουτρόπως, λοιπόν, κυριολεκτοῦντες, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν ἀποκάλυψις τῆς δόξης Αὐτοῦ, δοξοφάνεια. Ἡ δόξα Αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν ἁρμονίαν τοῦ κτιστοῦ κόσμου, εἰς τὰ ἔθνη καὶ τὸν Ἰσραήλ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Υἱοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πράγματι, ἡ σάρκωσις τοῦ Υἱοῦ, τὸ πάθος καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ «ἐν μορφῇ δούλου» (Φιλιπ. 2,7), ἀποτελοῦν τὸν παράδοξον τρόπον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς – Πατὴρ ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν κόσμον τὴν δόξαν Αὐτοῦ (Ἰωάν. 13,31. 21,19)· δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου δὲ καὶ ἡμεῖς «ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς» (Ἰωάν. 1,14). Ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκπληροῦται τοιοιουτρόπως ἐν Χριστῷ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἄνθρωπος ἀποβάλλει τὴν δόξαν τοῦ πεπτωκότος κόσμου

και προσοικειούται την δόξαν του Θεού (Ίωάν. 5,41·44.12,43) και ούτω «την δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενος την αὐτήν εἰκόνα μεταμορφούται ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν» (Β΄ Κορ. 3,18), «πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ» (Β΄ Κορ. 4,6), ἵνα ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστὸς «ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ» (Μτθ. 16,27), κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν, φανερωθῆ καὶ ὁ ἄνθρωπος «σὺν αὐτῷ ἐν δόξῃ» (Κολ. 3,4) καὶ καταστῆ «θείας δόξης κοινωνός» (Α΄ Πέτρ. 5,1). Ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Χριστοῦ θά σημάνη «τό τέλος» καὶ τὴν τελείωσιν τῆς ἐν αὐτῷ ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀντιθέων δυνάμεων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐπ’ αὐτοῦ ἀπολύτου κυριότητος τοῦ Θεοῦ· «εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεῦεν ἄχρι οὗ θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἐσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος· ...ὅταν δὲ ὑποταγῆ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἦ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν» (Α΄ Κορ. 15,24–28). Ἀπ’ ἀρχῆς κτίσεως, ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει Ἐαυτὸν, ἐμμέσως διὰ διαφόρων τρόπων καὶ ἀπεσταλμένων καὶ ἀμέσως ἐν τῷ ἰδίῳ Υἱῷ, τὴν δόξαν Αὐτοῦ ἐν τῇ δημιουργίᾳ. Ἀλλ’ ἀπὸ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐξῆς, εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἄπαντα, ὁ Θεὸς θά ἀποκαλύπτῃ Ἐαυτὸν ἐν αὐτῇ ἄνευ ἐνδιαμέσου τινος, ὡς «τὰ πάντα ἐν πᾶσιν», ὅπως ἦτο καὶ πρὸ τῆς πτώσεως. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποκάλυψις, τὴν ὁποίαν ἀναμένει ὁ κόσμος καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν κατατείνει ἡ παγκόσμιος ἱστορία ἀπ’ ἀρχῆς κτίσεως (Ίερ. 16,21. Ρωμ. 11,36. Ίωάν. 17,3·24 κ.λπ.). Τότε πάντες «οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ τὸν θεὸν ὀφονται» (Μτθ. 5,8), «ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται» (Α΄ Τιμ. 6,16. Πρβλ. Ίωάν. 1,18. Α΄ Ίωάν. 4,12) ἐπὶ τῆς γῆς, οὐχὶ βεβαίως «δι’ ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» ὡς πρότερον, ἀλλὰ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» (Α΄ Κορ. 13,12. Ἀποκ. 22,4) «κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ...ἐν ἀγαλλιάσει» (Ίούδα 24), ἡ ὁποία θά καταυγάσῃ πάντας· «καὶ ὀφονται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. καὶ νῦξ οὐκ ἔσται ἔτι, καὶ οὐκ ἔχουσιν χρεῖαν φωτὸς λύχνου καὶ φῶς ἡλίου, ὅτι κύριος ὁ θεὸς φωτίσει ἐπ’ αὐτούς, καὶ βασιλεύσουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» (Ἀποκ. 22,4–5. 21,23·25). Ἡ θεὰ τῆς δόξης τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν λόγον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, θά ἀποτελῆ πλέον, ὁμοῦ μετὰ τῆς θεάς τοῦ προσώπου τοῦ Υἱοῦ, πραγματικότητα, ἀφοῦ ἡ πίστις θά ἔχῃ ἀντικατασταθῆ ὑπὸ τοῦ «εἶδους» (Β΄ Κορ. 5,7). Συγχρόνως ὁμως, εἰς τὴν μακαριότητα ταύτην, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ὕψιστον ἀγαθόν, θά μετέχῃ πᾶσα ἡ κτίσις, ἡ ὁποία, ὅπως ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνθρώπου

«συστενάζει καὶ συνωδίνει» κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, «ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. 8,18–22). Τοιοῦτοτρόπως, ὁλόκληρος ὁ κόσμος θ' ἀποτελέσῃ μίαν πόλιν, «τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλήμ» (Ἀποκ. 21,10 ἐ.έ. Ἑβρ. 13,14. 12,22 ἐ.), ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας θὰ ἴσταται «ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἄρνιου, ...καὶ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ λατρεύσουσιν αὐτῷ» (Ἀποκ. 22,3) «ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου σκηνώσει ἐπ' αὐτοῦς» (7,15. 4,2 ἐ.έ. κ.λπ.), δοξάζοντες Αὐτὸν καὶ ψάλλοντες τὸν ἐπινίκιον· «ἐγένετο ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» (Ἀποκ. 11,15). Κατὰ τὴν ἐσχατολογικὴν ταύτην πλήρη ἀποκάλυψιν τῆς δόξης τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστὸς θὰ ὑψοῦται περιβλεπτός ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνθρώπων ὡς «προτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς» (Ρωμ. 8,29) καὶ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, διοχετεύων εἰς τὰ μέλη τῆς πλήρη τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ.

Ζ' . Συμπεράσματα .

Ἐξ ὧσων ἐλέχθησαν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι, ἀποτελοῦσα πανανθρώπινον αἴτημα, πρὸς ὑπέρβασιν τῶν ὀρίων τῆς ἀτομικότητος καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ μετὰβασιν εἰς κατάστασιν πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ ἡρεμίας, ὑπεράνω τοῦ παροδικοῦ καὶ πεπερασμένου, ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καθαρῶς ὑπόθεσις ἀφετηρίας καὶ δυνατοτήτων. Κατὰ τὸν ἐξω-βιβλικὸν ἄνθρωπον, ἀμφότεροι οἱ παράγοντες οὗτοι ἐντοπίζονται εἰς τὸν ἴδιον, τοῦ ὁποίου καὶ ἐξαίρεται ἡ αὐτονομία καὶ ἡ αὐτοδυναμία ἐναντι τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ διανόησις, εἰδικώτερον, ἐδέχθη ὅτι τὸ μέσον γνώσεως τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ «νοῦς» (σοφία) καὶ ὁ «βίος θεωρητικός», διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος δύναται, ἐκ τῆς παρατηρήσεως καὶ μελέτης τῶν φαινομένων, νὰ ἀχθῇ εἰς τὴν ὄπισθεν τούτων κειμένην καὶ ταῦτα μορφοποιοῦσαν πραγματικότητα ἢ ἀρχὴν καὶ αἰτίαν. Κατὰ τὸν Γνωστικισμόν, ἐξ ἄλλου, ἡ γνῶσις αὕτη ἀποτελεῖ δῶρον τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν μουούμενον, μεταδιδόμενον διὰ μυστικῆς ἐνοράσεως καὶ ἀθύποβολῆς, τῇ βοθηθεῖα μαγικῶν (μυστηριακῶν) τελετῶν.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τ' ἀνωτέρω, δι' ὧν ἐξαίρεται ἡ δυνατότης τοῦ ἀνθρωπίνου «ἐγῶ», ἡ Π. Διαθήκη τονίζει τὴν ἀπόλυτον ὑπεροχὴν τοῦ Θεοῦ καὶ οὕτω τὴν ἀπόλυτον ἐξάρτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐξ Αὐτοῦ, εἰς τὰς βουλάς τοῦ ὁποίου καὶ ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑπακούῃ ἄνευ ὄρων. Ἐντεῦθεν, τὸ μέσον πρὸς προσέγγισιν καὶ γνῶσιν τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ὁ «βίος θεωρητικός», ἀλλ' ὁ «βίος ἠθικός» ὡς συμμόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου

εις τὸ θεῖον θέλημα. Οὕτως ἡ ἀφετηρία καὶ αἱ δυνατότητες μετατίθενται εἰς τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, Ὅστις ἀποκαλυπτόμενος καθιστᾷ Ἐαυτὸν γνωστὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἢ περὶ τοῦ Ὅποίου γνώσις αὐτοῦ τυγχάνει εἰς τὴν πραγματικότητα «ἐπίγνωσις» τῆς τε δημιουργικῆς καὶ τῆς σωστικῆς Αὐτοῦ ἀποκαλυπτικῆς ἐνεργείας ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ. Κατὰ τὴν Π. Διαθήκην, δηλαδή, δὲν ἀνακαλύπτει ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεόν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, μὲ σκοπὸν τὴν σύναψιν σχέσεων προσωπικῆς κοινωνίας. Εἰς τὴν διαδικασίαν ταύτην, ὁ ἄνθρωπος διατηρεῖ μόνον τὸ δικαίωμα καὶ τὴν δυνατότητα ἀποδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσφερομένης γνώσεως καὶ κοινωνίας. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἐν τῇ Π.Δ. τυγχάνει ἔμμεσος, χορηγηθεῖσα μέσῳ διαφόρων προσώπων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ μετέδωκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους μέρος μόνον τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας Αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρωπος τῆς Π. Διαθήκης δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ πλήρη γνώσιν τοῦ Θεοῦ, λόγῳ τῆς ἐξασθηθείσης φύσεως αὐτοῦ, διὸ καὶ ὁ Θεὸς προσήρμοσε τὴν ἀποκάλυψιν Αὐτοῦ εἰς τὰς ἀνθρωπολογικὰς ταύτας δυνατότητας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπὶ πλέον δέ, ὡς ἔμμεσος καὶ μερική, αὕτη ἔμελλε νὰ ὀλοκληρωθῇ διὰ τῆς ἀμέσου καὶ πλήρους ἀποκαλύψεως τῆς Κ. Διαθήκης ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Μεσσίας, ὅστις ὡς «παῖς κυρίου» τυγχάνει ὁ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Πράγματι, «ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου» (Γαλ. 4,4), «ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (Ἰωάν. 1,18) Αὐτόν, σαρκωθεὶς. Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ δηλαδή, ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς συναντᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐντὸς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁμοουσίου Αὐτοῦ Υἱοῦ καὶ μάλιστα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οὗτος καθίσταται ἀντικείμενον τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθήσεων, γινωσκόμενος οὕτω προσωπικῶς (Α' Ἰωάν. 1,1-4) καὶ καθιστῶν δυνατὴν τὴν μετ' Αὐτοῦ κοινωνίαν αὐτοῦ. Ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ προσωπικὴ αὕτη εἴσοδος τοῦ Θεοῦ δὲν συνιστᾷ αὐτοαναίρεσιν τῆς θεότητος Αὐτοῦ, διότι ὁ Υἱὸς εἶναι Θεὸς πρὸ τῆς σαρκώσεως, κατ' αὐτὴν καὶ μετὰ τὴν ὑψωσιν. Τῆς θεότητος καθ' ἑαυτῆς, τ.ἔ. τοῦ ὑπερβατικοῦ «εἶναι» τοῦ Θεοῦ, ὄντος μυστηρίου ἀκαταλήπτου καὶ ἀνερμηνεύτου διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὸ ὑπ' αὐτοῦ γινωσκόμενον διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ συνίσταται εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ ὡς προσώπου καὶ τῆς ἐνεργείας Αὐτοῦ, συνάπτοντος ἐν Ἐαυτῷ διὰ τῆς κοινωνίας τὰ διεστῶτα καὶ καταλύοντος τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν, μὲ ἀποτέλεσμα, ἢ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτόν τὴν δυνατότητα τῆς ὁμοιώσεώς του πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπομένως, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει, ὅχι τὴν ἄπειρον καὶ ἀπερίγραπτον καὶ ἀπερινόητον οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν δόξαν, τ.ἔ.

τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία τυγχάνει ὁμοίως ταυτὴ πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Υἱοῦ (Ἰωάν. 1,14). Οὐχ ἤττον ὅμως, τὴν γνῶσιν ταύτην τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ οὐχὶ διὰ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως, ὡς ἐλευθέρας διαθέσεως τῆς ψυχῆς. Ἡ αἴσθησις τῆς ὁράσεως, εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν συγχρόνων τῷ Χριστῷ καὶ ἡ αἴσθησις τῆς ἀκοῆς τοῦ Εὐαγγελίου, εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν μετέπειτα γενεῶν, ἀποτελοῦν ἀπλῶς τὸ ἐρέθισμα διὰ τὴν πρόκλησιν τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ὡς ἐλευθέρα ἐσωτερικὴ διάθεσις καὶ λειτουργία ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὀρθὴν ἀξιολόγησιν τοῦ εἰς τὰς αἰσθήσεις ταύτας ἐμπίπτοντος προσώπου καὶ ἔργου τοῦ Χριστοῦ καὶ οὕτως εἰς τὴν ἀποδοχὴν αὐτοῦ. Ἐπομένως, ἡ πίστις ὡς «λήψις» (Ἰωάν. 1,12) τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν γνῶσιν Αὐτοῦ καὶ οὐχὶ ἀντιστρόφως (Ἰωάν. 6,69. Α' Ἰωάν. 2,3-5. 5,20 κ.λπ.). Οὐχί, λοιπόν, ἡ «φυσιοῦσα γνῶσις», κατὰ Παῦλον (Α' Κορ. 8,1), ὡς καρπὸς τῆς «σοφίας τοῦ κόσμου τούτου» (Α' Κορ. 1,20. 2,5 ἐ.ἐ. 13,2·8 κ.λπ.), τῆς «φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων», ἀλλ' ἡ «κατὰ Χριστὸν» τοιαύτη, εἶναι ἡ ὀρθὴ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, ἐνεργουμένη εἰς ἕκαστον πιστὸν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον γνωρίζον τὰ βᾶθη τοῦ Θεοῦ, ἀποκαλύπτει Αὐτόν.

Ἐντὸς τῶν πλαισίων τούτων ἀξιολογεῖται ὑπὸ τῆς Κ.Διαθήκης καὶ ἡ εἰς τὸν ἐξω-χριστιανικὸν ἄνθρωπον ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ὁ κόσμος δὲν εἶναι προϊὼν τυχαίας διαδικασίας ἢ νομοτελειαικῆς ἐξελλίξεως τῆς ὕλης, ὡς ἐπρέσβευεν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ διανόησις, ἀλλ' ἔργον τοῦ προσωπικοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ, Ὁστις καὶ συντηρεῖ αὐτόν. Ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἠθικῶν Αὐτοῦ ἐπιταγῶν, τὴν πρὸς τὰς ὁποίας συμμόρφωσιν αὐτοῦ ὑπαγορεύει αὐτὴ αὐτὴ ἡ ιδιότης τοῦ Θεοῦ ὡς δημιουργοῦ, δυνάμει τῆς ὁποίας ἡ δικαιοδοσία Αὐτοῦ ἐκτείνεται ἐφ' ὀλόκληρον τὸν κόσμον καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Ἐχοντες, λοιπόν, οὗτοι στοιχειώδη γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, σκιασθεῖσαν λόγῳ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἐξ Αὐτοῦ ἀπομακρύνσεως αὐτῶν, ἠδύναντο καὶ ὤφειλον νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν πληρεστέραν γνῶσιν Αὐτοῦ, διὰ τῆς συνάψεως προσωπικῆς μετ' Αὐτοῦ σχέσεως. Ἐντεῦθεν, ἡ μὴ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ τούτου ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, τ.ἔ. τῶν ἐκτὸς τῶν πλαισίων τῆς «ιεραῆς ἱστορίας» διατελούντων, καθιστᾷ αὐτοὺς «ἀναπολογήτους» ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (Ρωμ. 1,20. 2,1). Ἡ ὑπ' αὐτῶν ἄγνοια τοῦ Θεοῦ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ὀφείλεται εἰς τὸν «πλεονασμόν» τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν (Ρωμ. 5,20), εἰς τὴν διαρκῆ δηλαδὴ ἐξ «ἀσεβείας» ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πεποιθήσιν των ἐπὶ τοὺς «διαλογισμοὺς αὐτῶν», τ.ἔ. ἐπὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν σοφίαν, ἡ ὁποία ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὴν «μεταλλαγὴν» τῆς «ἀληθείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ

φεύδει» (Ρωμ. 1,25). 'Αλλ' ἐὰν ὁ Θεὸς ὑπερεΐδε τοὺς χρόνους τῆς τοιαύτης ἀγνοίας αὐτῶν (Πράξ. 17,30) καὶ «ἐν ταῖς παρωχημέναις γενεαῖς εἶασεν πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν» (Πράξ. 14,16), «τὰ νῦν», τ.ἔ. διὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως Αὐτοῦ, «παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν» (Πράξ. 17,30). 'Ἡ ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις ἀποτελεῖ τὴν τελείωσιν καὶ ὀλοκλήρωσιν καὶ κατάληξιν πάντων τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀποκαλυπτικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, μετ' αὐτὴν δὲ θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ κρίσις πάντων ἐν αὐτῷ (τῷ Χριστῷ). Οὕτως οἱ ἐθνικοὶ δὲν δύνανται νὰ ἐλπίζουν εἰς νέαν εὐκαιρίαν, ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν βεβαίαν καταδίκην των, ὀφείλουσαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πεποιθησίν των εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις καὶ νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν ἐν Χριστῷ προσφερομένην ὑπ' Αὐτοῦ ἀποκάλυψιν, ἀποκαθιστῶντες πλήρως τὸ ἐν ἑαυτοῖς ἀμαυρωθὲν «κατ' εἰκόνα» διὰ τῆς «συμμορφώσεως» των πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τὸν Χριστὸν καὶ προχωροῦντες ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸ «καθ' ὁμοίωσιν».

'Ἡ ἐν τῷ κόσμῳ ἀποκάλυψις-γνώσις τοῦ Θεοῦ ἔχει ἱστορικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν διάστασιν. Οὕτως ἡ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ τοιαύτη εἶχε συγχρόνως καὶ ἐσχατολογικὴν προοπτικὴν, τείνουσα εἰς τὴν ἐν Χριστῷ πληρωσιν αὐτῆς ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ. 'Αλλὰ καὶ ἡ ἐν Χριστῷ τοιαύτη μέλλει νὰ ὀλοκληρωθῇ καὶ τελειωθῇ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν καὶ τὴν μετ' αὐτὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τῆς κυριαρχίας (Βασιλείας) τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὅλης τῆς δημιουργίας, «ἵνα ἦ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν» (Α' Κορ. 15,28). 'Ανάλογος, ἐπομένως, εἶναι καὶ ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὰς δύο ταύτας φάσεις τῆς ἀποκαλύψεως. Κατὰ τὴν ἱστορικὴν, δηλαδή, ὁ ἀνθρωπος ἀποδέχεται καὶ γνωρίζει τὸν Θεὸν διὰ τῆς πίστεως εἰς τὴν ταυτότητα τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ, καυχώμενος συγχρόνως «ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ» εἰς τὸ μέλλον (Ρωμ. 5,1-2). Οὕτως ὁ ἀνθρωπος ἐν τῷ παρόντι γινώσκει «θεώμενος» διὰ τῆς πίστεως τὴν θείαν δόξαν-ἐνέργειαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀκούων αὐτὸν κηρυττόμενον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦναντίον, κατὰ τὴν ἐσχατολογικὴν ἐποχὴν, οὗτος θὰ γνωρίζῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ διὰ πίστεως, ἀλλὰ διὰ «εἶδους», πολλῷ μᾶλλον ἀφοῦ πάντες οἱ ἀνθρωποι, πιστεύοντες καὶ μὴ πιστεύοντες, θὰ ἴδουν τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, ἐρχομένου ὡς κριτοῦ, διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ (Μτθ. 24,27-30 παράλληλα. 'Αποκ. 1,7. Α' Ἰωάν. 3,2). Τὴν δόξαν ὅμως τοῦ Θεοῦ θὰ θεῶνται αἰωνίως ὅσοι θὰ μετέχουν τῆς Βασιλείας Αὐτοῦ, τ.ἔ. ὅσοι εἶχον ἀποδεχθῆ τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀποκάλυψιν. "Οπως δὲ κατὰ τὴν ἱστορικὴν, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἐσχατολογικὴν ἀποκάλυψιν, οἱ πιστοὶ-μέτοχοι τῆς Βασιλείας θὰ θεῶνται-γνωρίζουν τὴν δόξαν (ἐνέργειαν) τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ τὴν θείαν Αὐτοῦ φύσιν, ἡ ὁποία τυγχάνει πάντοτε

ἄπειρος καὶ ἀπρόσιτος διὰ τὸν ἄνθρωπον. Θεώμενοι δὲ τὴν δόξαν Αὐτοῦ ἐν τῇ αἰωνίᾳ Βασιλείᾳ Του, οἱ ἄνθρωποι θὰ πληρῶνται ἀγαλλιάσεως καὶ μακαριότητος, ταύτης δὲ θὰ μετέχη καὶ ἡ κτίσις, ἢ ἐν τῷ παρόντι «ἀποκαταδοχία» τῆς ὁποίας «τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται» (Ρωμ. 8,19). Οὕτω λοιπόν, ἄνθρωποι καὶ κόσμος ἀπολαμβάνουν ἐν ἐνότητι τῆς μακαριότητος τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ Βασιλείᾳ Του, ἔχοντες πλήρη, πλέον, γνῶσιν τῆς δόξης τοῦ προσώπου Αὐτοῦ.